

ЗА БУКВЕНИТЕ

КИРИЛО МЕТОДИЕВСКИ ВЕСТНИК

ОПИСМЕНЕХЪ

ИЗДАВА УНИВЕРСИТЕТЪТ ПО БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕ И ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ • ГОДИНА XLII • БРОЙ 60/МАРТ 2020 г.

150 ГОДИНИ БЪЛГАРСКА ЕКЗАРХИЯ

150 години Българска екзархия

Доц. Боряна Бужашка

Българската екзархия е учредена на 28 февруари 1870 г. по силата на ферман на султан Абдул Азис, когато българските земи са административни поделения на Османската империя, като върховно духовно учреждение на българите – поданици на империята, желаещи да излязат от подчинението на Вселенския патриарх. Нейните права са признати със специални държавни актове – султански ферман за учредяване на Българската екзархия от 11 март 1870 г., султански берат (диплом) на екзарх Антим I от 13 април 1872 г. и султански берат на екзарх Йосиф от април 1877 г. Така новосъздадената Екзархия се превръща в организационен център за българите в Истанбул и в другите региони на империята.

Постепенно Българската екзархия разширява диоцеза си, главно в Македония и Одринска Тракия в остро противоречие с Патриаршията за духовно и политическо влияние там. По силата на фермана Екзархията има право ако 2/3 от населението е съгласно да бъде в нейния диоцез, то да се присъедини към нея. При извършения в Македония плебисцит под контрола на турските власти и Вселенската гръцка патриаршия голяма част от Македония е включена в Българската екзархия: Скопска, Охридска и Битолска епархия.

По силата на фермана и Екзархийския устав, изработен от църковно-народния събор, свикан в Цариград през 1871 г., Българската екзархия е призната за официален представител на българите в Османската империя. Свиканият на 12 февруари 1872 г. Временен съвет на Екзархията избира за първи български екзарх Ловчанския митрополит Иларион. Този избор обаче не е одобрен от Високата порта и на 16 февруари с.г. Иларион Ловчански подава оставка и на негово място е избран Видинският митрополит Антим I.

До избухването на Балканската война (1912 – 1913 г.) влиянието на Българската екзархия в Македония и Одринско се простира в след-

ните епархии: Охридска, Битолска, Скопска, Дебърска, Велешка, Струмишка, Неврокопска, Костурска, Леринска (Мъгленска), Воденска, Солунска, Поленинска (Кукушка), Серска, Мелнишка, Драмска и Одринска. Първите седем от тях се управляват от български владци, а останалите – от екзархийски заместници. Наред с грижите за поддържане на българските черкви тя полага усилия за разгръщане и на просветно-

дейност и проявените симпатии към Русия. За нов екзарх е избран Ловчанският митрополит Йосиф I.

По настояване на българите от Македония и с одобрението на цялото българско общество, 1880 г. екзарх Йосиф се завръща в Цариград, за да действа за укрепване и запазване на екзархийското ведомство в останалите под османска власт български земи. Освен духовна, Екзархията развива активна просвет-

да под обикновените крители на вътрешното право относно различните сдружения и учреждения с ограничена сфера на действие в областта на благотворителността, социалното подпомагане и др.

В берата за назначаването на Антим I е постановено, че „екзархът действа съгласно устава за духовно управление на Екзархията по отношение на всички работи на българите, които живеят в посочените сели-

Вселенската патриаршия и останалите източни патриаршии (Александрийска, Антиохийска и др. – без Йерусалимската) от 1870 до 1944 г. третираме Българската екзархийска църква като „схизматична“, т.е. разколническа и учредена в разрез с църковните канони, с която не трябва да се поддържат никакви връзки.

След Втората балканска война (1913) седалището на Екзархията се премества в София, но в Истанбул остава Екзархийско заместничество. То обслужва малкото останали българи в Истанбул, които днес се грижат за знаковите сгради на Екзархията и запазването на българското присъствие и културно-историческо наследство в Турция.

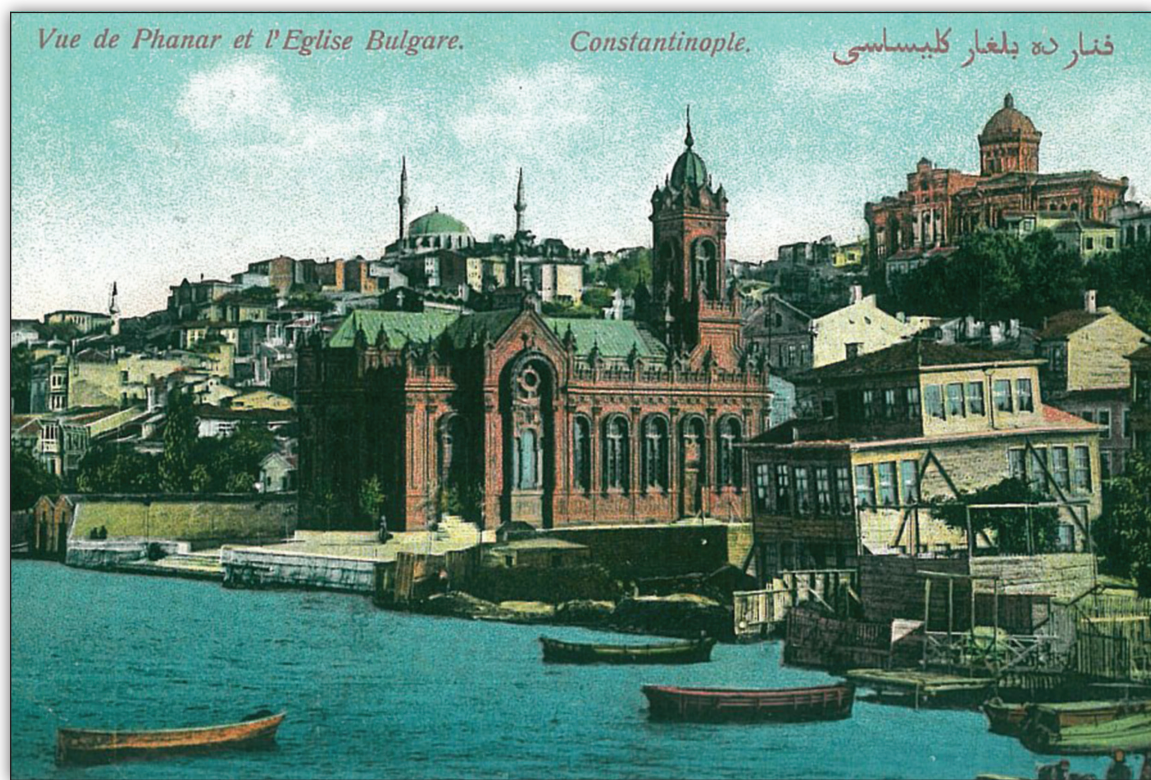
В продължение на 30 години след смъртта на Йосиф I (1915) Българската екзархия се управлява от Свети синод, начело на който стои наместник-председател. За този период постът е заеман последователно от 6 митрополити, последният от които е бъдещият екзарх Стефан I.

През 1945 г. схизмата е вдигната. На 21 януари 1945 г. в катедралната църква „Св. София“ в столицата Народно-църковен събор избира Софийския митрополит Стефан за Български екзарх.

След като той е принуден от атеистичния комунистически режим да подаде оставка на 6 септември 1948 г., следва още един период от историята на Българската православна църква, през който тя се управлява от Свети синод начело с наместник-председател. На този пост се изреждат трима владци, последният от които е бъдещият патриарх Кирил.

На 10 май 1953 г. свиканият църковен събор прокламира издигането на Българската екзархия в Българска патриаршия. За патриарх е избран Пловдивският митрополит Кирил, а след неговата смърт през 1971 г. – Ловчанският митрополит Максим.

След неговата кончина български патриарх става митрополит Неофит.

то дело сред българското население в Македония и Одринско. Към края на XIX век огромното мнозинство от населението в тези области изпраща децата си в български екзархийски училища.

Цариградската патриаршия от своя страна е против образуването на Българската екзархия и на 16 септември 1872 г. я обявява за схизматична, тъй като не признавала върховенството на патриарха.

До Освобождението на България от османско владичество Екзархията съдейства за обединяването на българските земи и ръководи просветното дело в тях. Тя води борба против западната католическа пропаганда, която се стреми да насажда своето влияние сред българския народ. След обявяването на Руско-турската освободителна война 1877 – 1878 г. екзарх Антим I е свален от своя пост и заточен в Мала Азия заради неговата патриотична

на дейност в Македония и Одринско, като отваря множество църкви и училища в местата с българско население. С помощта на българската държава тя издържа класните училища и гимназии и пансиони към тях.

Тя има основен принос за утвърждаване на българската национална идея в Македония и Одринска Тракия, които остават извън пределите на новосъздадената българска държава. Тя успешно използва религията за етническа и национална мобилизация. Така освен религиозно-просветните и социалните си цели, Екзархията изпълнява и чисто политически задачи.

Турската власт я третира като турско учреждение, създадено с правителствен акт (ферман) за обслужване на духовните нужди на поданиците православни българи. Следователно Екзархията има устройството и правоспособността на юридическа личност. Тя не попа-

ща, включени в пределите на Екзархията“. Тя има и функциите на юрисдикция за прекратяване на бракове между християни, по въпросите на имуществените отношения след развода, наследяването, завещанията. Всичко това показва, че в турската правна система Екзархията заема особено място и представлява институция, непозната дотогава на вътрешното право.

Обявяването на Независимостта (1908 г.) също не води до формално изменение на нейния статут. Тя запазва юрисдикцията си както върху православните българи, живеещи в пределите на Османската империя, така и върху населяващите независимото вече Българско царство. Седалището ѝ остава в Цариград. Екзарх Йосиф до края на живота си е турски поданик, а Св. синод в София формално се счита за подчинен на екзарха.

„Знание“ – 145 години по-късно...

Росица Кирилова – Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“

През изминалата 2019 г. В Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ се постави началото на поредица от експозиции, посветени на български периодични издания, като по-голяма част от тях бяха свързани с периодичния печат през Възраждането. В Библиотеката се съхранява най-богатата колекция в страната от възрожденска периодика. Началото е поставено от българския търговец във Виена Никола Ст. Ковачев. През периода 1879 – 1883 г. той подарява на формиращата се първа културна институция в новоосвободена България пълни течения от най-значимите възрожденски вестници – „Турция“, „Народност“, „Македония“, „Право“, „Знаме“ на Христо Ботев, „Свобода“ и „Независимост“ на Любен Каравелов и др.

В поредицата отбелязахме 150 г. от излизането на първия брой на вестник „Свобода“, като по този начин почетохме още две годишнини, свързани с изтъкнатия български революционер и писател Любен Каравелов – 185 г. от рождението и 140 г. от смъртта му. През настоящата година добавяме още една – 145 г. от раждането на сп. „Знание“.

Книжовността в различните й проявления – литературно творчество, публицистика и журналистика – е съществена част от житейския път на Любен Каравелов.

Основаният от него първи вестник „Свобода“ е ново явление в българската журналистика през Възраждането – с ясно формулирана цел и с идея как да бъде постигната. Публикуваните материали са разнообразни по съдържание и организирани в рубрики, съобразени с насоките и предназначението на вестника. Любен Каравелов като общественик и блестящ журналист успява във всеки пореден брой от „Свобода“ и „Независимост“ чрез статия, кореспонденция, фейлетон не само да показва проблемите на своето време, но и да посочва решения за постигане на главната цел – революция и свобода.

След тези два вестника, в които намира израз неговото политическо кредо

– постигане на народната свобода чрез революция, на бял свят през януари 1875 г. се появява списание „Знание“ с подзаглавие „Издание за наука и литература“. Любен Каравелов е радетел за популяризирането на научните знания сред народа, за демократизация на образованието и културата. Затова не е случайно, че още докато списва в. „Свобода“, на него не му е чужда идеята да създаде Дружество за разпространение на полезни знания. Именно като орган на дружеството е замислено сп. „Знание“. То излиза редовно в 24 книжки през 1875 г., а през 1876 г. се появяват само четири. Отново е възстановено от Каравелов след Освобождението.

В първия брой на „Знание“ от 15 януари 1875 г. е публикувано Предисловие, което започва с мисълта на английския философ Франсис Бейкън – „Знанието е сила“. Следва Програмата на списанието, представена в пет параграфа. „1. Ние желаем да дадем в ръцете на българския народ такъв един сборник, който би го опоз-

народност и да очистиме ползното от безползното.

4. Ние ще да употребиме всичките си сили да опознаем българите с живота на другите европейски народи.

Но нито в Предисловието, нито в публикациите му читателят открива такава идея. На страниците на „Знание“ Любен Каравелов популяризира постиженията

своята хомогенна и завършена цялост. В списанието има няколко основни теми, които обединяват рубриците – селско стопанство, някои клонове на природните науки, търговията, историята и педагогиката. Каравелов обикновено им посвещава основна обширна статия, която би могла да се възприеме като продължително поддържана рубрика в много последователни броеве („Кратки понятия за земеделието“, „За доисторическите времена“, „За възпитанието въобще“, „Из физиологията“ и др.). Обикновено той използва за основа съчинение от чуждестранен автор, което коментира в различни аспекти – съотнася основни положения от труда с българската действителност, опитва се аргументирано да посочва положителното и неособено полезното за нас от чуждия опит.

В литературната част на списанието Каравелов помещава голяма част от собствените си стихотворения и белетристични произведения („Хубава си, моя горо“, „Мамино детенце“, „Стана“ и др.), които показват приемствеността с предшестващите вестници „Свобода“ и „Независимост“. Връзка с тях е и запазената рубрика „Книжевност“, в която той дава оценка на всичко по-важно – оригинално и преводно, излязло на български. В местените собствени произведения Любен Каравелов остава верен на демократичната насока в своето художествено творчество, а в подбора на чуждестранните автори продължава своята практика да превежда тези, които са му сродни по дух.

Списание „Знание“ е плод на трупани с десетилетия знания, оформени възгледи и дългогодишни размисли на своя създател Любен Каравелов. Той се стреми да разшири хоризонтите на българския читател и затова запознаването с материалите, публикувани в списанието, създава впечатлението, че са предназначени за една различна аудитория, с по-висока образованост и широта на интересите.

ПОРЕДИЦА ДОКУМЕНТАЛНИ ИЗЛОЖБИ „БЪЛГАРСКА ПЕРИОДИКА“
145 ГОДИНИ ОТ ИЗДАВАНЕТО НА СПИСАНИЕ „ЗНАНИЕ“

Западно фоайе, януари 2020

нал барем какво годе със съвременната наука и знание. 2. Ние желаем да изнесем пред очите на българската публика онова учение, което е припознато за велико, за полезно и за животворящо от всичките здравомислящи хора. 3. Ние мислим да изнесем на видео всичките добри и лоши страни на нашата

5. Ние ще се мъчим да бъдем полезни не само на учениците и на учителите, но и на търговците“. Така Любен Каравелов формулира основните цели, които си поставя с новото периодично издание. Доскорошните му съратници го упрекуват, че противопоставя просвещението на революцията.

на естествознанието, публикува статии от областта на медицината, земеделието, географията. Макар и да не помещава политически статии, материалите му, посветени на историята, възпитанието и културата, определено показват, че промени във възгледите му като общественик и демократ няма.

Изложението в програмата се реализира във всичките, макар и различни по фор-

ма рубрики („Словесност“, „Наука“, „Природни науки“, „Селско стопанство“, „Търговия“, „Критика и библиография“, „Разни“) и така всеки брой получава

В света на безсмъртните

Д-р Вания Стоянова

Обществените изяви на Капитан Петко войвода в десетилетието след завръщането му в родината през 1880 г. и установяването му във Варна са слабо отразени в историческите извори. Известно е например, че при провъзгласяването на Съединението на Княжество България с Източна Румелия той пътува до Родопите, посещава Широка Лъка и Чепеларе, за да се погрижи за отбраната на добре познатия му район при евентуално турско нападение.

На сцената на националноосвободителните борби се появява отново след пагането на Стамболовия режим. Завърнал се наскоро във Варна, реабилитиран чрез осъждането на мъчителя му Спас Турчев, след деветгодишно принудително затичие, Капитан Петко войвода се включва отново в обществено-политическия живот. В него през 1894 г. важно място заема активизираният се Македонски въпрос. В нароците се „македонски“ дружества и комитети влизат българи както от Македония, така и от Одринско, а също и от Княжество България. Сред тях е и учреденото през декември 1894 г. във Варна Централно македонско политическо дружество „Отечество“, чийто член става Петко Киряков.

Първата мащабна въоръжена проява на създадената през март 1895 г. обща организация начело с Македонски комитет под председателството на Трайко Китанчев е четническата акция в Източна Македония през лятото на същата година. За разрастването ѝ в Одринския вилает Китанчев се обръща за помощ към Капитан Петко войвода. След срещата си с него опитният революционер заминава за Средните Родопи, за да проучи възможностите за въоръжени действия. Промяната на правителствената политика по Македонския въпрос слага край на престоя му в Родопите. Принуден е да се върне във Варна, но мисията му не остава без резултат. Активизираният му съмишленици в Чепеларе се

организируют впоследствие в първото в Родопите македонско дружество.

През пролетта на 1896 г. Капитан Петко войвода се ангажира с идеята за създаване на самостоятелно тракийско дружество във

той е агитирал предната година, основават клон на дружеството, а под негово влияние към организацията е привлечено и софийското дружество „Родопи“.

Петко Киряков участва в подготовката и провеж-

рат стремежа на Капитан Петко войвода да активизира дейността му. В края на 1898 г. и началото на 1899 г. по негова инициатива и с участието му е подготвен меморандум до чуждестранните правителства, който в духа на тогавашната практика припомня нерешения въпрос за Одринско и другите европейски провинции на Османската империя.

Междувременно обединителните тенденции сред македоно-одринската емиграция в страната се засилват. Започват да възникват нови организационни структури – македоно-одрински дружества. В необходимостта от единение вярва и Капитан Петко войвода. На 21 ноември 1899 г. заедно с голяма група членове на дружество „Странджа“ той дава началото на нова организация, наречена „Македоно-одринско спомогателно дружество „Родопи“. На 31 януари 1900 г. то се присъединява към Варненското македоно-одринско дружество, което от

своя страна на 19 февруари 1900 г. се влива в общата организация на македонските и тракийските българи, също както и дружество „Странджа“. Едно от условията за обединението е общата организация да се нарича Македоно-одринска, а нейният ръководен орган – Върховен македоно-одрински комитет. След три години, със съвместното си участие в Илинденско-Преображенското въстание, тракийските и македонските българи се изправят заедно срещу общия враг в името на общата цел като част от една нация.

Капитан Петко войвода не успява да доживее възхода и погрома на националните надежди. На 7 февруари 1900 г. той си отива от земния свят, за да остане в света на безсмъртните – олицетворение на приемствеността в националноосвободителните борби от предосвобожденската епоха и символ на българското национално единство.

Варна, което се отделя от структурата на Върховния македонски комитет и от съществуващото дотогава в града македонско дружество. На учредителното събрание на 12 май 1896 г. той не оглавява новосъздадената организация, но става неин подпредседател – позиция, която запазва до края на съществуването ѝ. С присъщата си енергичност и желание за ефективни действия участва във всички мероприятия и акции, проведени във Варна. Осезателно е влиянието му върху идейното развитие на дружеството – от първоначално заявената благотворителност до поставяне на искането за пълна автономия на Македония и Одринско. Приносът на Капитан Петко войвода се откроява и в организационното разрастване на дружество „Странджа“. В Широка лъка съмишленици на войводата, сред които

дането на първия конгрес на дружество „Странджа“ в Бургас през февруари 1897 г. Той оглавява създадената на специално заседание „тайна революционна група“, която трябва да се заеме с организирането на въоръжена борба. През пролетта на същата година Киряков заминава за границата, за да провери състоянието на пограничната стража и каналите за връзка. След инспекцията му една малка чета прави обиколка в района на Малкотърновско, Лозенградско и Бунархисарско с цел да повдига духа на населението и да всява респект сред османските власти.

През следващата година вниманието на Централното ръководство е насочено главно върху редовното издаване на в. „Странджа“, чрез който отправя посланията си до тракийските бежанци. Протоколите от заседанията документи-

През 2018 г. в близост до бюст-паметника на Капитан Петко Киряков в село Доган Хисар (дн. Есими) е открит и едноименен музей, в който са представени портрети на националните герои Капитан Петко войвода, Васил Левски, Христо Ботев, Георги Раковски, Ангел Кънчев, Георги Бенковски и войводата Сава Катрафилов. Експозицията включва стара карта на селото, пушка на четник, почва от гроба на Петко Киряков и др. Тя се осъществява благодарение на родолюбивия българин Наско Гелимачев и близо 200 дарители от България.

Камбаните на Охрид плачат

Проф. Лизбет Любенова

В двора на църквата „Покров пресвятия Богородици“ при бившия приют „Всех скорбящих радость“ в София, зад олтарната стена се намира един запустял гроб, доскоро без паметна плоча. Тук почиват тленните останки на последния български владика в Македония – Охридският митрополит Борис. Политическото безверие е сложило траен отпечатък върху спомена за архиереите на епархии извън днешните граници на страната ни, чиято участ не е лека и приживе. Посветили са живота си на каузата за духовно съхранение на българската народностна идентичност, но имената им угасват заедно с помръкналите национални идеали.

Роден в Стара Загора на 28 септември 1873 г. със светското име Константин Георгиев Добрев, бъдещият Охридски митрополит Борис днес е забравен от своите съграждани.

Започва живота си в най-бедния квартал на града – Кърненската махала, или Гебран – до старо сметище, където далеч от богатите турски квартали живеят само българи. Скромният му дом опира дуварите си до историческата църква „Св. Троица“, където на 19 и 20 юли 1877 г. унищожителят на Стара Загора Сюлейман паша избива над 2500 души беззащитни мъже, жени и деца, потърсили убежище в храма и в двора му. Още като дете Константин се учи да прислужва в Божия дом, научава църковното пеене и става клисарче.

Духовното му усърдие е забелязано от близките му и след завършване на IV клас, през 1891 г. той постъпва в богословското училище в Самоков. Тук се отличава с усърдие, трудолюбие и феноменална памет – помни наизуст цели пасажи от Светото писание. Според твърденията на по-младия му съученик – бъдещия екзарх Стефан, с веселия си нрав и отзивчивост Константин става любимец на учениците от по-долните класове, на които помага да се справят с уроците си. Всички се вълнуват от него особено по време на спор между православни, католици и протестанти, защото се издвигва като „живата категра на

обличителното богословие“. Стремелството му да издигне православно съзнание на народа възпламенява останалите в дух на мисионерство.

Пръв по успех, с подкрепата на Св. синод и на бъдещия Старозагорски митрополит Методий, през 1895 г. Константин става студент в Санкт-Петербургската духовна академия. Завършва през 1899 г. с научната степен „кандидат на богословие“, а темата на дисертацията му едва ли е избрана случайно: „Протестантската пропаганда и православната полемика против нея в България през втората половина на XIX век“. Професорската колегия го оценява като способен и талантлив младеж, а Константин взема събоносното решение да поеме пътя на духовната кариера. Постриган е в монашество и ръкоположен за йеродякон от ректора на академията – епископ Борис Ямбургски, който му дава и своето име.

Завърнал се в България, опесента на 1899 г. йеродякон Борис става учител-възпитател в Самоковското богословско училище до неговото пренасяне в София. Тук служи в новооткритата Софийска духовна семинария. Междувременно на 27 юли 1901 г. е ръкоположен за йеромонах от Самоковския митрополит Доситей. Качествата му на способен и даровит духовник са забелязани и екзарх Йосиф го повиква в Цариград за свой протосингел. На 7 август 1903 г. той заминава за отоманската столица.

Започва един от най-тежките периоди в живота му. След Илинденско-Преображенското въстание македонските и тракийските краища са потопени в кръв от отоманците. Екзархията не само помага на изпадналите в беда семейства, но и засилва дипломатическите си контакти. След опожаряването на екзархийския дом и атенатата в двореца „Илгъз-къошк“ българската колония е подложена на нови арести и репресии. Някои духовници предпочитат да напуснат размирната отоманска столица, но протосингелът остава на своя пост. Заради активността си получава архимандритски сан, последван от хиротония с титлата

„епископ Моравски“. Затова през 1910 г. без колебание екзарх Йосиф го въздига за канонически митрополит на Охридската българска епархия. В напътствените му думи четем надеждата на Екзарха, че в свещената земя на св. Климент Охридски младият владика ще развие голямото любознание, което носи в своята душа, и ще просвети своето паство в духа на свещените завети на класическата старобългарска книжнина.

Митрополит Борис заварва епархията в обичайните за региона несигурност и терор. Охрид е блокиран от шест табора войска, които извършват непрекъснати обиски сред населението. Въпреки мизерията, беднотията и несигурността, той е изпълнен със състрадание, мисли повече за просвещението на пасомите си: „Народът е набожен и изобищо във всяко отношение достоен за много похвали – пише владиката. – Сиромаш и огрухан от лошите поминъчни условия, той не роптае срещу Промислителя <...> Тук всичко диша с античност и история. В св. Климент се къанат и той е тук нашия общ отец, архипастир, светител, учител, идеал“.

Не било съдено на новия владика обаче да управлява дълго епархията си. След голямата еуфория от Балканския съюз и първите победи през Балканската война бързо идва отрезвяването. Още преди подписването на Лондонския мир през 1913 г. сръбските военни власти започват обезбългаряването на завзетите от тях територии, като прогонват българското духовенство от македонските епархии. Те арестуват митрополит Борис без достъп до външния свят, но верните му българи го снабдяват тайно нощем с провизии. След заплахи със съдебно преследване българските митрополити са екстрадирани грубо от сръбските власти и прогонени от каноническите им катебри.

След Междусъюзническата война под екзархийска власт остава само Маронийска епархия в Западна Тракия с център Гюмюрджина, като Борис Охридски е определен за неин управляващ. Тук остава до 1915 г., когато за

Охридският митрополит Борис

последен път се завръща при любимото си паство в Охрид, за да го напусне завинаги след поредната неуспешна за България война през 1918 г.

Установявайки се в София, митрополит Борис е избран за член на Св. синод и дейно участва във Втория църковно-народен събор през 1921 и 1922 г. Активна е и дейността му в проповедническата комисия, в комисията по благотворителната дейност на Църквата, както и работата му по нов превод на Библията. След смъртта на екзархийския заместник Мелетий Велешки Синодът избира за нов такъв Борис Охридски. Така през 1924 г. той се озовава отново в Цариград, за да управлява Българската екзархия. Основна грижа за него са училищата, както и съхраняването на екзархийските имоти, някои от които са унищожени или присвоени от турските власти.

Завърнал се в България през 1935 г., Борис Охридски заедно със своя стар приятел Левкийския епископ Варлаам се оттегля в Рилската света обител. Тук съставя последния си книжовен труд – „Молитвено съкровище“, издаден с неговите средства малко преди смъртта му.

Трудната съдба на македонските български владици се отразява на здравословното им състояние и мнозина напускат рано земния си път.

Съдено е на Борис Охридски да поеме титлите на своите събратя – така той се титулува като Охрид-

ско-Преспански, Маронийски, Дебърски (след смъртта на митрополит Козма), Пелагонийски (след кончината на Авксентий), а след смъртта на Велешки Мелетий и Скопски Неофит остава последният български владика в Македония.

През есента на 1938 г. здравословното състояние на владиката се влошава рязко и той е настанен в санаториума на г-р Хаджииванов край Владая. Въпреки полаганите грижи бързо развива белодробна туберкулоза и на 22 октомври 1938 г. в пълно съзнание – „просейки и давайки прошка на всички“, скляпа завинаги очи. Умира в пълна бедност, погребан с расото на своя събрат Драговитийския епископ Харитон.

На другия ден тленните му останки са поставени в Катедралната църква „Св. Неделя“, където е извършена панихидата. Сред многобройните опечалени са и видни представители на Двореца, Св. синод, Охридското благотворително братство, Илинденската организация и други сдружения. Архимандрит Синесий разказва как от очите на владиката „капеха сълзи на умиление за тежката участ на поробената Македония, за която той претърпя толкова много страдания и отдаде толкова грижи за нейното благополучие!“.

Столичните вестници излизат с траурни заглавия: „Камбаните на Охрид плачат“ за този достоен българин.

Санстефанският договор върна България на политическата карта на Европа

Стоян Райчевски

Великият княз Николай Николаевич

Членовете от 6-и до 11-и на Договора се отнасят за България, създаването на която с основание се счита за едно от най-големите постижения на Руско-турската война 1877 – 1878 г. Те очертават нейните граници, статут и държавно устройство. Член 6-и въздига България като автономно трибутарно княжество с християнско правителство и народна милиция. Територията на Българското княжество е показана и върху приложена карта.

Според тази карта, неразделна част от мирния договор, в границите на Санстефанска България са включени земи, населени с българи в Добруджа, Мизия, Тракия и Македония, с обща площ 178 000 кв. км, които според Цариградската посланическа конференция от

втората – Ниш и Лесковац. Мирният договор предава на България все пак Мангалия на изток, Пирот и Враня – на запад. Независимо че извън границите на създаденото Българско княжество остават български земи, които са били преди това под ведомството на Българската екзархия от 1870 г., договорът от Сан Стефано разширява територията на България в сравнение с границите по Цариградската конференция от 1876 г. България получава значителна част от Егейското крайбрежие, като главното основание затова е, че там българите са преобладаващото население, най-вече в Дедеагач, Кабала, Драма, Димотика и др.

Санстефанският мирен договор от 3 март 1878 г. връща България на политическата карта на Европа след

официален национален празник на българската държава, а името на малкото тогава градче Сан Стефано – траен символ на българската свобода и критерий за осъзнатия национален идеал на много поколения за една цялостна България, която да събере и обедини всички българи.

Затова и много странно прозвучават днес някои съждения с цел омаловажаване на този акт с аргументи, че Санстефанският мирен договор бил прелиминарен (предварителен), подписан само от двете воюващи страни Русия и Турция, и че той следвало да бъде потвърден от Великите сили.

Макар и прелиминарен, Санстефанският мирен договор поставя в деня на подписването му началото на нова българска държава, наследничка на Средновековна България. Създаденото на 3 март 1878 г. е правен субект в международните и дипломатическите отношения. Притежава основните признаци за държавен субект – точно очертана територия, национално определено население, представителни държавни органи за вътрешно управление и международни връзки, както и историческа приемственост със средновековната българска държава. При това територията, очертана по Санстефанския договор, и българският етнически състав на населението са международноправно признати още преди подписването на договора, като например във Фермана от 1870 г. и в решенията на Посланическата конференция на Великите сили и Турция от 1876 – 1877 г.

Разпоредбите на Санстефанския мирен договор са ревизирани на 1 юли 1878 г. по волята на европейските държави и Турция, но това не заличава историческия факт, нито създадените от него официални документи и основания за отстояване на българската история и съответно – на българското културно-историческо пространство, важен елемент от което е и нашият празничен календар.

След пълния разгром на турската армия в европейската част на Османската империя по време на Освободителната война в началото на януари 1878 г. край градчето Сан Стефано, в самите подстъпи на Цариград, се разполага десетхилядна руска армия. На 17 февруари 1878 г. на турските пълномощници е връчен ултиматум, че ако Турция не приеме руските условия, атаката срещу столицата им ще стане неизбежна.

На 19 февруари към строените руски войски пред Сан Стефано, очакващи заедно с главнокомандващия Николай Николаевич вестта за подписването на мира, бързо препуска каляска, от която слеза граф Игнатиев със свитъка на мирния договор в ръка. Приближава се до Негово Височество и го поздравява с мира. Полковник Орлов изважда от джоба си и показва перото, с което е подписан Санстефанският мирен договор. Великият княз Николай Николаевич сваля шапка и пръв извиква „Ура!“, което се поема мощно от войската. Войниците от турския гарнизон пред Цариград, щом чуват това „ура“, неразбрали още неговия повод, излизат от палатките си и заемат позиции за отбрана.

Главнокомандващият се обръща с благодарствено слово към офицерите и войниците за проявения от тях по време на войната героизъм, след което се отслужва молебен. От същото място Великият княз изпраща телеграма до своя брат: „Имам чест да поздравя Ваше Величество с подписването на мира. Господ ни сподоби, Господарю, да довършим предприятието от Вас велико, свято дело“.

Денят отива вече към своя край, когато на брега на Мраморно море започва величествен парад. От столицата пристигат пратеници с молба да не се дават обичайните в такива случаи топовни залпове, за да не изпадне в паника населението на големия град.

Летописецът на тези събития Стефан Бобчев по-късно ще напише: „И се създаде тази вечер България в предел, за каквито копнееха най-силните български владетели Крум, Симеон, Асен и за която цел те идваха със своите дружини до същото място“.

Подписаният на 19 февруари (3 март н.ст.) 1878 г. Санстефански мирен договор урежда цялостно отношенията между Русия и нейните съюзници Румъния, Сърбия и Черна гора, от една страна, и Турция – от друга.

Главнокомандващият княз Николай Николаевич влиза в Търново. Худ. Николай Дмитриев-Оренбургски

1876 г. бяха в състава на двата български вилаета, чийто народностен характер никога от Великите сили тогава не е оспорила. Извън Санстефанска България остават само онези български места, които Договорът отстъпва на Румъния и Сърбия заради участието им в Освободителната война: на първата – Тулча и Кюстенджа, а на

близо петвековно отсъствие. Във всички тези тъмни векове името България за света е било само географско понятие или спомен от нейната славна средновековна история. Само този факт е достатъчен, за да отдаваме заслуженото на този акт с общонационална почит. И денят на подписването на договора става с основание

Христо Ботев и княз Алексей Церетелев – връстници в повратно време

Калина Канева

Родени са в една и съща година – 1848. Единият – в подножието на гордия Балкан, другият – в необятна Русия, издънка на древен грузински род и на руска дворянка от Тамбовския край. Бащата на единия учи в Одеса и се връща в поробеното си отечество, натоварен с родолюбие, със знания и собствени преводи, издавани и преиздавани от гръцки и руски език. И се посвещава на учителството. Бащата на другия е известен руски просветител, автор на книги, събирач на руски и украински фолклор, един от първите с изявен интерес към народното творчество.

Христо също учи в Одеса и се връща с идеите за борба срещу поробителя чрез слово – поетическо и публично, но и с оръжие. И ще възкликне: „Проповядвам бунт!“. Алексей получава началното си образование в Лозана, завършва Юридическия факултет в Москва и съдбовно се увлича от славянската идея и дело. Овластява славянски езици, през 1869 г. обикаля Сърбия и Турция и постъпва на работа в Азиатския департамент на Външното министерство на Русия. Скоро начинаещият дипломат с поетична душа и талант („необикновено даровит момък“ – пише за него Симеон Радев), е назначен за секретар на руското генерално консулство в Белград. С огромен интерес изучава страната, бита, обичаите, православните традиции и публикува живописния очерк „Бъдни вечер и Рождество в Сърбия“. През 1873 г. го преместват в Руското посолство в Цариград – втори секретар. За посланика генерал Н. П. Игнатиев – чужд на чиновническия дух, който се обгражда с млади и талантливи сътрудници и когото Ботев определя във вестника си като „първия политик и дипломат на Изтока“, Церетелев става „дясна ръка“. На него се възлагат възлови задачи, него изпращат по най-горещите точки.

В това преломно време животът на двамата връстници протича паралелно на балканска земя, но дали пътят им се е пресякъл, не ми е известно. Със сигурност обаче

секретарят на посолството знае за настроеността на българската емиграция отвъд Дунава, за горещото перо на Ботев и неговите вестници, за завладяването на „Радецки“. И двамата служат на българската кауза. Всеки от тях посвоему гори всеотдайно в борбата за освобождението на поробените българи. И изгаря! Единият – с куршум в главата, на 28!

Другият – с куршум в душата – на 35!... Години бурни, граматични, страшни и величаиви...

Когато бунтът настава, поетът събира сподвижници, за да подпомогне въстаниците братя. И когато старите войводи Панайот Хитов и Филип Тотю отказват да поведат четата, Ботев изригва: „Аз ще ви стана войвода!“ и надява лачените ботуши, подготвени за Филип Тотя. Малко преди да целуне родния бряг, пише прощално до жена си: „После Отецеството си най-много съм обичал тебе... гледай Иванка...“.

А 28-годишният дипломат след избухването на Априлското въстание е „изстрелян“ да оглави временно консулството в Одрин и да замести Найден Геров, когото Игнатиев изтегля в Цариград, за да го спаси от разправа, защото е обвиняван, че като българин е подтиквал населението да се бунтува. Церетелев не се потушва зад стените на консулствата, не е индиферентен регистратор на събитията. „Нямам жена и деца, които да плачат за мен“ – казва и с риск на живота си, въпреки забраната на турските власти, повежда чуждес-

транните кореспонденти по местата, където още димят пожарищата, кучетата гложат хилядите трупове, обезумели майки търсят децата си... Верен на убеждението, че журналистът трябва да види с очите си това, за което ще пише, той съпровожда кореспондента на „Фигаро“ Иван дьо Вестин, а след него – Макгахан от „Дейли нюз“ и германеца д-р Шнайдер, чи-

то репортажи разтърсват Европа.

Донесенията на Церетелев не само пристигат първи в Русия, но той отива да разкаже лично на императора за ужасите, върхлетели мирното българско население, което се е надявало единствено на помощ от Русия. Заедно със секретаря на американската легация в Цариград Юджийн Скайлър посещава турски зандани и благодарение на намесата на американеца са освободени 1200 затворници, отменени или отложени множество екзекуции най-вече на учители и свещеници. Скайлър и Церетелев съставят доклад за установените от тях зверства в България, който подписват на 12/24 август в Казанлък. Те подготвят въз основа на проучванията си и на „Пожеланията на българите“ проект-максимум за автономия на България в нейните етнически граници, обсъден на Цариградската конференция. Макар и неприет в пълния му вид, проектът е първият международен документ, който предвижда създаването на българска национална държава, включваща „Дунавския и Софийския вилает, Пловдив-

ския и Сливенския санджак и българските райони на Македония“. Подписан в Сан Стефано, той е безмилостно разсечен на Берлинския конгрес.

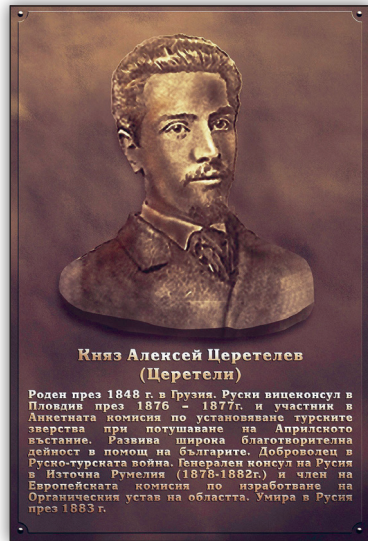
Военият кореспондент Макгахан още в началото на Руско-турската освободителна война с изненада и радост разпознава в лицето на един обикновен войник своя приятел княз Церетелев. Доскорошният изскан дипломат, току-що съпровождал граф Игнатиев по европейските столици, като доброволец избира да бъде обикновен войник „без никакво изключително положение“. Но участието му в бойните действия още в самото начало има изключително значение. Преоблечен като българин, с помощта на местни водачи превежда Предния отряд на генерал Гурко през най-късия, но труднодостъпен и неохраняван Хаинбоазки проход. Завършва войната с 4 Геор-

измъква от политически клопки, хем да се грижи за престижа на Русия и да поддържа вярата на покрусените българи, като подготвя бъдещото съединение с Княжеството. Като членове на Европейската комисия за изработване на Органическия устав (Конституцията) на Източна Румелия Церетелев и колежата му А. Шепелев водят титаническа борба с турските и европейските представители и успяват да постигнат редица придобивки за автономната област: да няма на нейна територия турска войска, официален език да е българският, българско знаме да се издига над Губернаторството, българският химн да се изпълнява, както и много други важни решения, които оформят българския облик на областта.

Но княз Алексей Церетелев се сблъсква в освободената България с партизанина, предателства, боричкания за власт и пари, русофобски настроения... Окончателно го сломява убийството на майката на ген. Михаил Скобелев. Пристигнала в България с милионите си, за да изгражда приюти за сираците след войната, Олга Скобелева заради грабеж е заклана край Пловдив (1880). Е, слава богу, не от българи, но на българска земя изтича кръвта ѝ. Но как се понася всичко това от човек с чувствителна поетична душа, видял Баташкото клане?! Симеон Радев в книгата си „Строители на съвременна България“ (т. 1, с. 460) пише под линия: „Не се минаха няколко години и Церетелев полудя“. Умира на 16 май 1883 г.

Гробът му е в с. Липяги, днес в Пензенска област, край Святотроицкия храм, построен от баба му.

България не го забравя. В Батак поднасят цветя пред паметника му. А през юли 2019 г. с. Церетелево, Пловдивско, тържествено откри бюст-паметник на своя патрон, в Пловдив е поставен барелеф на ул. „Княз А. Н. Церетелев“.

гиевски кръста за храброст като офицер. Отново е зачислен в дипломатическата канцелария и активно участва в подготовката и подписването на Санстефанския мирен договор. След Берлинския конгрес, на който Европа безмилостно стъпква постигнатата и с негово участие победа на Русия и свободата на България, княз Церетелев е назначен за генерален консул (1878 – 1881) в Пловдив за Източна Румелия, останала под зависимостта на Османската империя.

Трудно може да си представим какво е преживявал тогава – хем да спазва клаузите на Берлинския конгрес, да отбива интриги и да се

Вълнуващи мемоари за

През 2017 г. по случай 140-ата годишнина от обявяването на Манифеста на император Александър II за начало на Освободителната война издателство „Рива“ издаде една малка по обем и формат, но значима по съдържание книжка – „Спомени от Руско-турската война през 1877-1878 г.“. Автор е тъщата на генерал Гурко, майка на съпругата му Мария – графиня Елизавета Василевна Салиас дьо Турнемир с псевдоним Евгения Тур. Графинята е избрала псевдонима си не само за написването на тези спомени. Тя е утвърдена руска писателка със значително творчество, според И. С. Тургенев – „най-известната сред жените писателки“ от това време. Произхожда от старинния дворянски род Сухово-Кобилини. Сестра е на известния и у нас драматург Александър Сухово-Кобилин, чиито пиеси „Смъртта на Тарелкин“ и „Сватбата на Кречински“ присъстват и днес в българския театрален афиш. Синът ѝ е автор на исторически романи, а по-малката ѝ сестра София е първата жена художничка в Русия, която завършва Художествената академия със златен медал.

Изпод перото на Елизавета излизат романите „Пчела“, „Племенницата“, „Трите етапа на живота“, повестите „Грешката“, „Дълг“, „Две сестри“ и „Старицата“. При един престой във Франция тя се омъжва за френския граф Анри Салиас дьо Турнемир, от когото има три деца – син Евгений и дъщери Мария (която по-късно се омъжва за офицера от императорската свита Йосиф Владимирович Гурко) и Олга. Пиесите ѝ – „Първи април“, „Омагьосаният кръг“, „Чуждата душа е дълбок кладенец“, са посрещнати по-сдържано и не се радват на такъв успех, като романите и повестите.

Графиня дьо Турнемир е и видна общественичка. Особено живо я вълнува положението на жените, тяхната подчинена роля и недооцененост в обществото. Феминистките ѝ възгледи намират отражение в романите ѝ. Нейните героини се отличават с остър

ум и интелектуално и нравствено превъзходство над мъжките персонажи. Заради активната ѝ борба за права на жените съвременниците ѝ я наричат „руската Жорж Санд“.

императора преди женитбата си за Мария, дъщерята на графиня Салиас дьо Турнемир, Й. В. Гурко бил длъжен да се яви пред императора, да му съобщи намерението си и да получи благословията

подобие на Дибич-Забалкански.

Интересът на полицията принуждава Евгения Тур да напусне Русия и да избяга във Франция, където остава до 1869 г.

Графиня Елизавета Салиас дьо Турнемир

В началото на 60-те години на XIX в. Евгения Тур се отдава на литературна критика и започва да издава сп. „Руска реч“. На новото поприще тя се сближава с един от сътрудниците – поляк историк проф. Г. Визински – виден деец на полската емиграция и по-късно участник в Полското въстание (1863 г.) и с присъщия си плам и ентузиазъм презгръща неговите идеи за освобождение на Полша. Става радетел на повика за свобода и равенство и нейният салон се превръща в средище на хора със свободолюбиви възгледи. Тези нейни изяви привличат вниманието на властите и тя е поставена под полицейско наблюдение.

Интересен факт разказва в спомените си един от близките приятели на ген. Гурко. Като офицер от свитата на

му. Когато направил това, Александър II радостно и сърдечно го поздравил, като топло стиснал ръката му. Попитал коя е избраницата му и когато той казал името ѝ, лицето на императора се вкаменило, усмивката изчезнала и той издърпал ръката си от тази на жениха.

Впоследствие бракът на Гурко с Мария дьо Турнемир се отразява неблагоприятно върху кариерата му и само благодарение на блестящите победи и воинските му подвизи връщат донякъде императоровото благоприятно положение. Но както в края на спомените си пише авторката, Гурко не е възнаграден, както всички очаквали – най-голямото желание на самата Евгения Тур е той да получи името Гурко Заббалкански или Балкански, по

Спомените си за Руско-турската освободителна война тя посвещава на внуците си от ген. Гурко, те са нейният своеобразен завет, нейното духовно наследство. В тях тя изразява възхищението си от душевните и воинските качества на зет си, когото определя като „пратен ѝ от Бога син“. Подчертава неколккратно, че те трябва да се гордеят с такъв баща. „Той е заслужил всевъзможни почести, а в неговото Отечество името му стои високо и заслугите му са оценени по достойнство. В най-отдалечените места в Русия, в най-бедната къща знаят името на генерал Гурко и тачат вашия баща“. И в края на мемоарите си ги съветва: „Помнете какво името носите, какъв баща Бог ви е изпратил... Носете името на баща си честно; той прос-

лави това име, украси го със семейни и обществени добродетели. Пазете и вашата чест, поставете я по-високо от всички земни блага; вървете по жизнения си път, следвайки примера на баща си с достойнство и благородство и никога не забравяйте на какъв баща сте деца. Гордейте се с баща си, но не се възгордявайте, не бъдете надменни“.

Спомените разкриват катарзиса, който изживява Евгения Тур, сложния път, който изминава от пълно отричане на войната до трепетното следене на събитията и вълнението, с което ги посреща. Тя съзнава, че е от малцината отричащи войната, и вижда, че огромното мнозинство от руското общество, от руския народ настоява да се окаже помощ на поробените братя българи. На първо място в нейните антивоенни настроения, разбира се, е страхът за живота на скъпия ѝ зет, както и на племенника ѝ. От друга страна, тя е умен човек, движи се в петербургското висше общество и е наясно с истинското положение на Русия. Елизавета дьо Турнемир подозира, че освобождаването на единоверците не е единствената причина за предстоящата война: „Лично аз – пише тя в началото на спомените си, – не вярвах, че нашето правителство е започнало войната само за освобождението на християните... При това наше безпаричие, враждебно отношение на Европа към тази страст за завоевания ми изглеждаха непреодолими препятствия... Страхувах се от войната вече и затова, че при нашите порядки, липса на ум в ръководните сфери, липса на модерно оръжие в армията и безпорядък в управлението ѝ, може да се очакват не победи и слава, а поражения и срам“. В рецензии за мемоарите на Евгения Тур специално тези твърдения за експанзионистични стремежи на Русия се определят като неоснователни и безпочвени.

Самите военни действия тя представя опосредствено – чрез разказите на участници и чрез писмата и известията от местата на сраженията. Предмет на нейното повествуване

Освободителната война

са преживяванията, вълненията, притесненията и радостните мигове на близките на воюващите. Така че основната сюжетна линия е психологическата, емоционалната страна в отзвук на събитията, какви чувства будят те, как се възприемат от руските хора. Ходът на военните действия, трепетното очакване на известия за тях, къде е и какво се случва с любимия й зет, неговата преданост към делото, твърдата му убеденост, че това дело е право, победите, които извоюва с военния си талант и храброст, постепенно променят съзнанието й.

След завземането на Търново и писмото, в което Гурко, трогнат, описва възторга, ентусиазма на търновци, с които са го посрещнали със сълзи, цветя и викове, как жените целували в екстаз стрemenата и коня му, ръцете му, как духовенството с благодарствен молебен го посрещнало в църквата, Евгения Тур преживява цялата тази еуфория и пише: „От тази минута аз полека-лека започнах да съчувствам на нещастното население на България и да чета вестници, всички, каквито имаше, от първия ред до последния. Но заради него [Гурко], от обич към него, започнах да обичам неговото освободително дело“.

Тя разказва на внуците си стъпка по стъпка как са преживявали всички по-важни сражения и победи не само на техния баща, но и на цялата руска армия. Например в започналата обсада на Плевен Гурко не е основно действащо лице, не води сраженията, но Евгения Тур, както всички руски хора, знае, че победата там е от решаващо значение за изхода на войната. Погледите на цяла Русия са вперени в това, което става в Плевен. И тя посвещава много страници на Плевенската епопея. Може да се каже, че тези страници са ключов момент, кулминация в мемоарите й. Покъртителна е сцената на панихидата в един манастир, където след като дяконът провъзгласил: „Вечная память“, всички присъстващи в пълната до вратата църква паднали на колене и

гръмко всеобщо ридание се разнесло под сводовете на храма.

И как вълнуващо пресъздава тя всеобщата радост от оповестяването на завземането на Плевен! Хората си

направи Плевен достъпен. Ура за генерал Гурко!“.

Гръмкото „ура“ е подето и от хората на улицата. В думите на представителя на тълпата се съдържа самата истина. В това време

те за топли дрехи и превръзки за войниците. Майка ви изхарчи за същото последните си пари, освен това мнозина други отдаваха онова, което наричат вдовишка лепта,

мо грмят европейските вестници, в спомените си авторката предоставя на един участник в него – офицера Клейгелс: „Височината понякога беше толкова стръмна, че се налагаше да се катерим с ръце и крака, водейки конете за повод... Озовах се сам и все вървях, пълзях, лазих нагоре. Накрая и аз останах без сили, седнах на снега и, вярвате ли, едва не плаках от студ и изтощение. Случваше ми се да се присаonia към някое дърво, но в един миг снегът ме засипваше до колене и трябваше да се измъквам от прясната, напругайки всички сили, гърбът ми замръзваше мигновено за дървото и трябваше да се отпарям с усилие от него“. Стоици руски воители загиват в битката със снежната стихия, но Балканът е преминал и целта – постигната.

Последният етап от победния марш на войските, водени от генерал Гурко, отразен в мемоарите на Евгения Тур, е освобождаването на София. Това събитие е предшествано от много вълнения, очаквания на съобщения, тревоги от тяхната липса, особено от извънредно чувствителната, с душа като опъната струна дъщеря на авторката – Маша Гурко. Така до мига, когато на вратата се позвънява и към нея тържествено пристъпва офицер, роднина на Гурко, и съобщава: „Поздравявам ви! София е превзета!“.

Малката вълнуваща книжка със спомени на Евгения Тур е силно въздействаща, защото е разказ на човек, лично преживял това, за което говори, треперил ден след ден за живота на близък и обичан човек, видял и почувствал преживяванията на целия народ. На фона на споделеното на страниците на книгата колко несправедливи и неблагодарни изглеждат твърденията на хора, които не признават освободителната мисия на Русия, които твърдят, че в България не е имало робство и Освобождение! Греховни твърдения...

Виолета Божилова

Генерал Йосиф Гурко

предават един на друг прекрасната новина и по Невски проспект тръгва огромна тълпа с викове „Плевен е завзет!“.

„Всички плачехме и се прегрътахме един друг“, спомня си авторката. „Веднага разбрахме, че превземането на Плевен е разрязаният възел и войната отива към своя край.“

Въодушевлението докарва тълпата под прозорците на дома на ген. Гурко и в късния вечерен час тя продължава да вика „Ура за генерал Гурко!“.

Излиза Мария, съпругата му, благодарна на хората, но им обяснява, че той в момента не е край Плевен и не той е освободил града.

Отговорът, който получава е: „Знаем това, ние четем вестници, но искаме да извикаме „ура“ за генерал Гурко, защото той е причината за превземането на Плевен; той превзе турските укрепления и с това

Гурко е пред Балкана и обмисля преминаването му, за да стигне по най-прекия път до София, която е силно укрепена. Заедно с обсадата й той ще отвлече вниманието на значителни турски сили и Плевен ще падне.

Авторката не е пропуснала и участието на обикновените руски хора в помощ на войската. То не се заключава само в съпреживяването на бойните действия и моралната подкрепа. Мария Гурко отива в една болница като милостърдна сестра, там също така се събират и изпращат топли дрехи, ботуши, превръзки, чай и тютюн за войниците.

Евгения Тур разказва на внуците си: „Тук имаше неща, купени с последните грошове – така например, Соня Феоктистова продаде брошките си, сребърните чаши, дори обковите на иконите и пожертва пари-

тоест последната си копейка“.

Преминаването през Балкана при зимни условия, при това при необикновено сурова зима – с много сняг, навявания, поледица и бурен вятър – на всички изглежда невъзможно.

Генерал Гурко внимателно обмисля плана си. Той е предвиждал това да стане по-рано, още през ноември, но е задържан от командването в бездействие и по-благоприятните атмосферни условия вече ги няма, наближава Коледа, а всяко забавяне може да бъде пагубно.

И той се решава да победи отряда си през Балкана, като с това поема огромен риск и отговорност.

Подвигът на Гурковите войски и на самия генерал може да се сравни само с минаването на Анибал и на Суворов през Алпите. Разказът за този подвиг, за кой-

История и „fake“ история

Д-р Михаил Симов – Национален исторически музей

Нищо написано от историците не остава окончателно и неоспоримо. С течение на времето изплуват нови факти, вече известните се подлагат на различни тълкувания, изменят се политическата ситуация и геополитическите приоритети. Освен това историята се пише от хора, на които не са чужди личните пристрастия и желанието да покажат политически коректна „истина“ или да обслужат патриотичното възпитание. Подобни обстоятелства неведнъж са причинили едни и същи исторически събития да се тълкуват диаметрално противоположно, както и в нашата родна история са Руско-турската война (1877 – 1878 г.) и Освобождението на България от османско владичество. Историци и псевдоисторици, политолози и журналисти предлагат все по-екстравагантни подходи към фактите, търсейки емоционалния или скандалния ефект. Преди 1989 г. Руско-турската война се разглеждаше като събитие, укрепило навеки българо-руската дружба, прераснала във „вечна, ненарушима и животворна българо-съветска дружба“, но днес на преден план се изваждат завоевателните стремежи на Русия. Несъмнено – под влияние на новата геополитическа ориентация на страната ни.

През 90-те години на миналия век в процесите на радикална демократизация и департизация на всички сфери от обществения живот идеологическите ограничения и цензура паднаха и гадоха път на мненията, отричащи аксиоматичните твърдения на марксистката историография. Предишните трактовки на събитията от 1877 – 1878 г. се оказаха в ярък дисонанс с политическата ситуация, националната гордост и стремежа ни към еманципация от Русия – някак си днес не е удобно да сме получили свободата си като дар от руския цар.

Под безспорно заслужаващия приветствие девиз за плурализъм в историческата наука сме свидетели на агресивно налаган завои в тълкуването на историята на Освобождението.

В отговор на господстващата преди възхода на Освобождителната война и в унисон

с политическата ситуация и настъпилата у нас духовна нищета се появи обратна тенденция – да се отрича освободителният ѝ характер и да се обезценява нейното значение за българския народ. Акцентът се премести върху завоевателните кроежи на Русия. Историците ни не отричат необходимостта от глобално преосмисляне на събитията от 1877 – 1878 г. в духа на съвременната европейска историография, но закъсняха да предложат отговори на наболелите въпро-

ляха мнението, че фактите около нашето Освобождение вече са добре проучени, но имат нужда от нова глобална преценка в духа на съвременните тенденции в историографията. Андрей Пантев, Стефан Дойнов, Константин Косев, Христо Глушков, без да встъпват в ожесточена борба с изказващите различни мнения и без намерение да извадят на показ „единствената и неоспорима истина“, се опитаха да предложат балансирана оценка на политиката на Русия по време на Източ-

бодителката Русия, насаждани с десетилетия от промишлящата мозъци руска пропаганда“. За да докажат враждебността и агресивността на Русия по отношение на България, те привеждат арсенал от аргументи под формата на крайно тенденциозни трактовки на събития и документи и откровени „fake“ факти, които се разпространяват в интернет и медийното пространство, а в някои случаи и в изказванията на най-висши официални нива.

екзекуцията на Васил Левски от османските власти.

Особено жалки са опитите да намерят потвърждение на прокарваните от тях тези в трудовете като документалния сборник „Авантюристите на руския царизъм в България“, удобно пропускайки факта, че е издаден през 1935 г. в Москва, в годините на най-тежкия сталинизъм, а предговорът ѝ е съставен от Васил Коларов, с ясната политическа цел „да разобличи интригите на руския царизъм“.

Утвърждаването на единна оценка за Освободителната война и ролята на Русия в извоюването на нашата политическа свобода едва ли е възможно. Еднозначните отговори на сложните въпроси в нея едва ли ще доведат до по-добро разбиране за историческите процеси. Дали Русия е искала да ни освободи, или е търсела и нови завоевания? А защо не и едното, и другото? Именно към такъв балансиран подход се стреми историческата наука, което не може да се каже за многобройните публицистични съчинения с ярка политическа окраска.

За съжаление, сме свидетели как историята на нашето Освобождение става инструмент в налагането на внушението, че противостоянието на Русия е историческа мисия на днешна България. Това всъщност не е нещо ново. Именно за да придаде тежест на своята непримиримост с управлението на руските генерали в София, Захарий Стоянов приписва на Левски цитираните думи.

Един ден политическата парадигма отново ще се промени, някои забравени трактовки ще бъдат извадени от чекмеджетата, но историята е такава, каквато е, и тези, които се опитват да я променят, рано или късно са обречени на крах. От всички нас зависи да не се поддаваме на внушенията и манипулациите, да съхраним чиста паметта за събитията, довели до възстановяването на държавността ни и да посрещнем 142-ата годишнина от Освобождението достойно, без да изпитваме съмнения в основополагащата значимост на датата 3 март в историята на нова България и без да забравяме кой все пак ни освободи.

Битката при Шейново. Худ. Алексей Кувшенко

си. До края на XX век не се появи нито една нова по дух и съдържание академична история на Освобождението. Плахите опити на сведущите за нов поглед към добре изследваната тема улесниха широкото разпространение на псевдонаучни трудове, в които според проф. Пламен Митев история и мит се сляха в едно, а предишното възвеличаване на освободителната мисия на Русия се замени от пълното ѝ отрицание. Историческият ревизионизъм придоби крайни форми в популяризаторски съчинения и в дяснолибералната преса. Там авторите активно се бореха срещу „казионните историци“, предлагаха „единствената истина“ и не се свеняха да наричат твърдението, че Русия е освободила България, „отвратителна лъжа“. Някои от позицията си на академични учени (но с ярка антикомунистическа окраска) упорито се опитваха да наложат виждането, че Санстефанският договор е за безсрочна руска окупация на България.

Представителите на професионалната наука споделя-

ната криза (1875 – 1878 г.) и ролята ѝ в нашето освобождение.

Това обаче не доведе до нужното отрезвяване. Опитите на автори с различна професионална подготовка и идейно-политически предпочитания да опровергаят „вредните за българската нация митове“ и да стигнат до извода за враждебната политика на Русия към България дори се ожесточиха. Ако през 90-те години главният патос в представянето на нови интерпретации бе насочен главно към преодоляване на комунистическото наследство в историографията и доказване, че свободата на България е национално (!) постижение, днес темата се разглежда все повече в рамките на актуалния политически дискурс за хибридна война и руската заплаха на Балканите.

С цветист език, широк размах и безапелационни заключения авторите на публицистични съчинения и претендиращи за научност трудове водят ожесточена борба със „страшния за нашето самосъзнание мит за осво-

Като доказателство се привеждат различни извадени от контекста документи и свидетелства. Например идеологът на националноосвободителното ни движение Георги Раковски се изобразява като убеден русофоб на базата на негово съчинение, изразяващо несъгласие с политиката на Петербург по преселването на българи в южните области на Русия. Още по-груба манипулация са широко тиражираните приписвани на Апостола думи: „Тоз, който ни освободи, той ще ни пороби“.

Въпреки категоричните опровержения на историците, в медийното пространство продължават да се цитират „потресаващи факти“, като този, че България е платила на Русия за свободата си 30 т злато...

Изобличителите на „враждебната“ руска политика по отношение на България изобразяват в злобещи краски и граф Николай Игнатиев, стремейки се да го представят като враг на българския народ в борбата му за независимост, включително и в

Героизмът на лекарите

Проф. Мария Младенова

В тежките битки по време на Руско-турската освободителна война загиват над 202 000 руски, над 55 000 български бойци и много войници от други националности.

Сред тях са и 529 руски лекари, които спасяват хиляди ранени воени. Те създават десетки подвижни и стационарни болници и лазарети, правят операции почти под вражеските куршуми, обучават стотици български жени за работа като санитарки и медицински сестри, които работят неуморно за спасяването на ранените.

След обявяването на войната в армията постъпват почти 1600 руски лекари и над 3000 медицински сестри.

Включват се и около 60 български лекари, получили дипломите си в Русия, Букурещ, Виена и Париж.

Медицинската служба временно се управлява от пристигналият в България световноизвестен хирург **Николай Пурогов**, който презглежда ранени и извършва над 600 операции, спасявайки живота на стотици руски и български войници. Заема се и с организирането на военните болници. В жестоките условия на войната той използва етерна анестезия и за първи път прилага гипсирани на счупени крайници.

Сред руските жени, работещи в армията като сестри и фелдшери, се оказват и представителки на руската аристокрация като графиня Мария Михайловна Голицина – сестра на княз Дондуков-Корсаков, графиня Екатерина Игнатиева – дъщеря на граф Игнатиев, баронеса Юлия Вревская, написала в писмо до Иван Тургенев: „Аз принадлежа с цялото си сърце на България“ и починала от тиф през януари 1878 г. в лазарет в град Бяла. Още 50 руски жени загиват, а 90 медицински сестри преболедуват от тиф.

В помощ на ранените са и немалко българки, като първа сред тях е Петрана Обретенова – дъщерята на Баба Тонка от Русе.

Под ръководството на главнокомандващия на руската армия генерал-майор Михаил Драгомиров, известен със знаменитата си команда „Войници: или отива

Дунав, или в Дунав!“, е извършен десант при Свищов – образец на блестящо планирана и проведена операция, в която обаче загиват 359 бойци, а ранените са 443. В борбата за спасяването им се включва и цялото население на Свищов, което организира лазарети във всички по-заможни домове и щедро дарява ранените с грехи, вода и храна. Свищов се превръща в град-болница за руските воени, а жителите му съдействат и за настеляването на 50-а военновременна болница. Всеки ден на определени от командването места се явяват българи с набързо изработени от тях носилки, за да помогнат при транспортирането на най-тежко болните до Румъния. През зимата, когато връзката с румънския бряг е прекъсната, в Свищов се съсредоточават ранени и болни от вътрешността на страната, почти 3000.

Женското гружество „Милосърдие“ в Свищов всеки ден изпраща в помощ на ранените по 10-15 жени като медицински сестри на бойното поле.

При преодоляването на Хаинбоазкия (Хайнкойския) проход, предизвестени от генерал Гурко, казанлъчани много бързо приготвят 200 легла и откриват една от първите български болници по време на войната.

Сред лекарите от Габрово, взели много активно участие във войната, е **г-р Алекси Христов**, завършил медицина през 1874 г. в Москва като стипендиант на Васил Априлов. В Априловската гимназия той създава първата болница в Габрово с 250 легла, на която гражданите даряват безвъзмездно целия постелъчен материал.

В Габрово пристига санитарен отряд на Руския Червен кръст, начело с **г-р Павел Пясецки**, който подпомага болницата с медикаменти и превръзочни материали. В нея се лекуват над 2500 ранени руски войници, опълченци, както и болните от коремна тиф жители на града.

Тук като самарянка работи и **Тота Венкова**, която по-късно завършва медицина (1886) в Петербург като стипендиант на Женското гружество в града и става

първата жена лекар в България, специалист по детски болести и акушерство и гинекология. Днес Окръжната болница в Габрово носи нейното име.

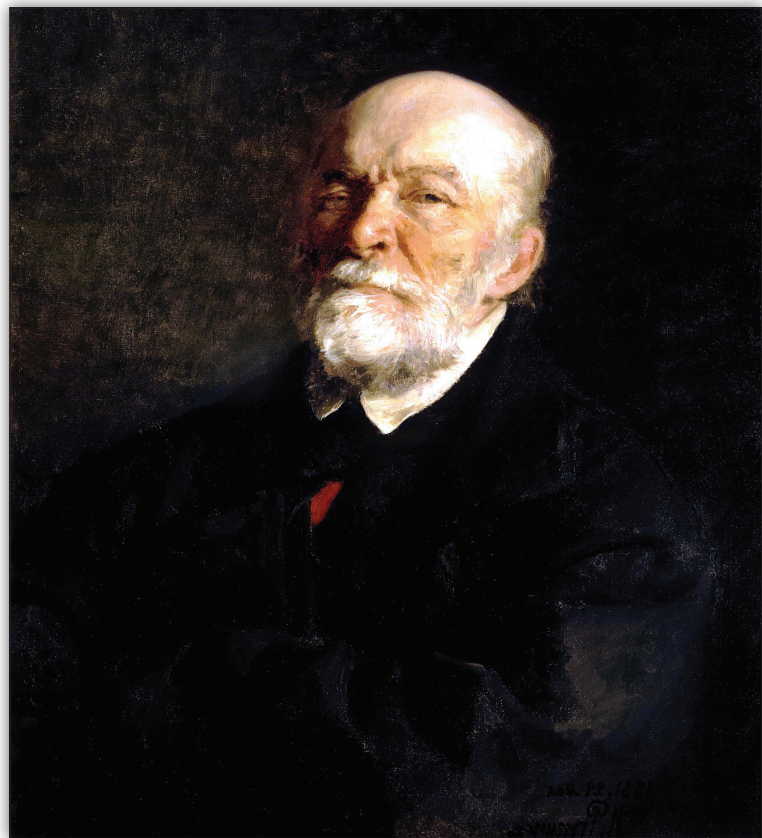
Д-р Алекси Христов работи с още двама забележителни руски лекари и се учи от тях. Първият е **г-р Николай Склифосовски**, бъдещ професор, директор на Императорския клиничен институт в Санкт Петербург, създател на антисептиката в руската медицина, и **г-р Пьотър Модестов**. В своите спомени „Два месеца в Габрово“ г-р Пясецки отбелязва изключителния професионализъм на габровския лекар.

След Освобождението г-р Христов е депутат в Учредителното Велико народно събрание; главен лекар е на болницата в Търново; главен лекар е на Александровската болница в София (1901 – 1904), за чието нужди внася от Европа първия у нас рентгенов апарат. По време на Балканската война се заразява с петнист тиф от турски военнопленници и през 1913 г. този голям патриот умира на 65 години.

Активно участие във войната взема и **г-р Димитър Моллов**, който завършва медицина в Москва (1873) като стипендиант на Славянското благотворително общество, а през 1876 г. защитава и дисертация и е първият българин доктор по медицина. По време на войната е лекар във Видин и ръководител на санитарен влак на Червения кръст. След Освобождението е един от организаторите на здравеопазването в България и министър на народното просвещение в правителствата на Леонид Соболев и Драган Цанков.

Сред отличилите се български лекари е и **г-р Георги Цариградски**, който при преминаването на Балкана от армията според очевидци спасява 800 руски войници от измръзване. За своите подвизи е награждаван два пъти с Георгиевски кръст „За храброст“.

Военните хронисти отбелязват и участието на полковник **г-р Яков Петкович**, завършил медицина през 1875 г. в Московския университет. По време на

Николай Пурогов. Худ. Иля Репин, 1881 г.

войната организира полева болница в Плевен. По-късно е ординатор в 50-а военна болница в Свищов, след което служи в 12-а Опълченска дружина, като оказва медицинска помощ на ранените и на пострадалото население от Стара Загора и Ямбол. Награден е с руския орден „Св. Станислав“.

Историците отбелязват и специалното участие в нея на българо-румънския лекар Георги Атанасович, който завършва медицина в Париж (1848). От 1856 г. преподава патология в Медицинското училище, а от 1861 е професор по съдебна медицина и токсикология в Букурещкия университет. По време на войната е лекар в Главната квартира на руската Дунавска армия. След Освобождението е избран за министър на народното просвещение у нас.

Сред българските лекари в тази война се откроява и името на полковник **Сава Мурков** – военен лекар, опълченец; един от основателите на военната медицина в България; действителен член на Българското книжовно гружество. Завършил медицина в Москва (1876), той участва като доброволец в Сръбско-турската война (1876). По време на войната (1877 – 1878 г.) е лекар на II дружина от Българското опълчение. Организира и ръководи полеви военни болници в Габрово и Казанлък. По време на Сръбско-българската война е главен лекар на Българската армия.

В тази поредица от знакови имена на наши лека-

ри се вписва и **г-р Георги Странски** от Калофер. Той е приятел и кум на Христо Ботев; член на БРЦК. Завършил медицина в Букурещкия университет (1874), по време на войната е лекар в румънската армия. Участва и в борбата за Съединението на България (1885). След Освобождението е министър на външните работи в кабинетите на Константин Стоилов и Стефан Стамболов. Днес Университетската многопрофилна болница в Плевен носи неговото име.

И много други лекари – руски, български, румънски, жертвоготовно полагат грижи за оцеляването на ранените воени и за спасяването на заболялите от тиф и други епидемии.

Не е възможно да бъдат отбелязани имената на всички... Но нека в навечерието на националния ни празник 3 март си спомним за тях – именуван и безименни, и да сведем глава пред героизма и саможертвата им за нашата толкова дълго чакана свобода!

Благодарна България е осеяна с многобройни паметници на признателност към техните бойни подвизи. В памет на загиналите 529 руски медици в периода 1883 – 1884 г. в центъра на София по проект на арх. Антоний Томишко е изграден известният Докторски паметник, който е символ на техните дела и на нашата памет за тях. Всяка година на 3 март благодарните граждани на София полагат пред него венци и цветя в тяхна памет и за да не се забравя техният героизъм.

Храм-паметник „Рождество Христово“ при гр. Шунка

Руско-турската освободителна война, увенчана със Санстефанския мирен договор на 19 февруари / 3 март 1878 г., открива нова епоха в българската история. За значението на тази дата в националния ни календар сам по себе си свидетелства обстоятелството, че празникът на Освобождението е връстник на новата българска държавност и заедно с нея през отминалата 2018 г. отбелязва своята 140-годишнина. Това е добър повод на прага на новото десетилетие да си припомним накратко неговата история.

Известно е, че 19 февруари по стария Юлиански календар е най-висшият по ранг официален държавен празник на Русия, на който се чества интронизацията или възцаряването на император Александър II на руския престол през 1855 г. Неслучайно на същата дата през 1861 г. е отменено крепостното право в Русия, а през 1878 г., пак в негова чест, е сключен и Санстефанският мирен договор.

За първи път празникът е честван в България още през 1879 г., по време на Временното руско управление, а след това преминава в официалния държавен календар на Българското княжество. Първият по ранг празник тогава в него е 17 април – датата, на която Учредителното събрание в Търново избира за български княз Александър I Батенберг. И тук има преднамерено търсена символика, защото тази дата всъщност е рожден ден на руския император Александър II Освободител, също официален празник от руския държавен календар. Изобщо по времето на княз Александър I официалният календар на Княжество България съвсем естествено и закономерно носи родилните петна на празнично-обредната система на своята

освободителка. Затова и 19 февруари тогава се чества като двоеден празник, който едновременно прославя и Освобождението на България, и интронизацията на Царя Освободител.

През този период под влияние на още свежия спомен от турското владичество и Руско-турската война, но не на последно място и заради присъствието на руски офицери и подофицери в Българската армия, честването на 19 февруари се извършва с подobaваща тържественост. Празничният формат е панихида и молебен, военен преглед и парад, тържествени събрания и народни увеселения. Държавният глава, Министерският съвет, Народното събрание и институциите неизменно присъстват, Църквата и войската са основни изпълнители, народът е традиционната ентузиастична публика. В България тогава официално се честват и други празници от руския династичен календар. Повечето градове имат свои официални празници, които задължително са датите на тяхното освобождаване от руската войска. Те също се отбелязват с традиционния празничен ритуал с участието на Църквата, войската и народа.

Честването на празника на Освобождението запазва своя статут и повремето на княз Фердинанд I Сакскобургготски въпреки настъпващата криза в руско-българските отношения. И тогава той продължава да се чества като „двоеден“ празник, тъй като на същата дата през 1886 г. е подписан Букурещкият мирен договор, с който официално завършва Сръбско-българската война. Това е направено преднамерено, за да се подчертае значението на Съединението и неговата военна защита като част

от осъществяването на Санстефанския национален идеал. След подобряването на отношенията с Русия през 1896 г. честването на 19 февруари отново става по-ентузиастично, а като своеобразен връх в този период може да се приеме отбелязването на 20-годишнината на Освобождението през 1898 г. Тогава, по свидетелства от българския печат, градовете в цялата страна били подobaващо „декорирани“ и навсякъде

ва честване е организирано през септември 1902 г., във връзка с четвъртвековния юбилей на боевете на връх Шунка и освещаването на храм-паметника „Рождество Христово“ в едноименното село. Неслучайно Върховният македоно-одрински комитет използва честването при подготовката и обявяването на Горноджумайското въстание през есента на с.г.

Немалка роля за популяризирането на 19 февруари

загиналите революционери, много цвeтя, зеленина, музика. За първи път 19 февруари е отпразнуван масово и повсеместно като организационен празник на македоно-одринското движение през 1900 г. Тук следва да се отбележи, че точно тогава Гоце Делчев като член на Заграничното представителство на Вътрешната организация по право е член и на Върховния комитет и следователно не може да се твърди, както правят днес скопските политици и историци, че той е бил против Санстефанска България.

През 1903 г., когато се навършват 25 години от Освобождението на България, по разпореждане на Министерството на народното просвещение във всички училища в страната на 19 февруари се държат беседи за значението на тази дата за българския народ като символ на националното единство и завет за бъдещето.

Тридесетата годишнина на Освобождението е чествана с голяма тържественост през 1908 г. Тогава за първи път като едно от средоточията на празненствата се откроява Паметникът на Цар Освободител в София. За първи път и учениците от столичните основни училища са изведени да дефилират с български и руски знамена заедно с опълченските, професионалните, юнашките, културните и други сдружения, македоно-одринските братства, гражданството.

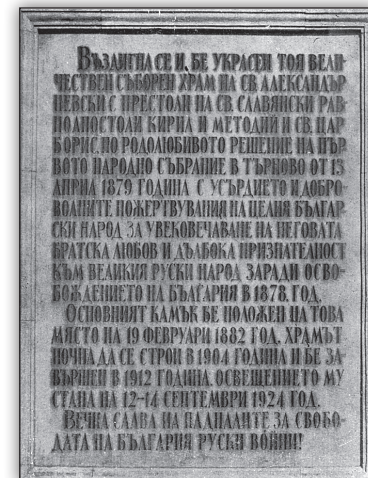

Молебен в лагера на руската войска при Сан Стефано по случай подписването на мирния договор на 19 февруари 1878 г.

се извършили молебени при голямо стечение на народ, с военни паради и народни празненства. Хората се радвали и поздравявали като на Великден – най-светлия и популярен в България християнски празник Възкресение Христово.

Датата 19 февруари намира място и в двата закона за празничните дни в България от 1900 и 1911 г. Заедно с празника на Славянските апостоли – 11 май, празникът на Освобождението разчупва формалните предписания и увлича хората по улиците и площадите. Дори нещо повече – историческото, политическото и идеологическото значение на датата 19 февруари я превръщат в своеобразен гравитационен център на цялата празнична система. Санстефанската символика освен това пуска дълбоки корени в обществото и неговите сдружения, подхранвани от честванията на кръглите годишнини на Руско-турската война. Най-голямото, зрелищно и пищно дотога-

всъщност изиграва Върховният комитет, който избира датата на Освобождението за свой патронен празник. Именно той масовизира честването на празника на Освобождението и внася нова обредност и символика в него. На тази дата македоно-одринските дружества в страната стават организатори на всенародни тържества, манифестации и увеселения, които навсякъде протичат с приблизително следната програма: след свършване на празничната служба в храма, на площада в населеното място се провежда митинг, на който председателят или друг оратор от дружеството държи патриотична реч; следва шествие из централните улици с дружественото знаме начело, с българския национален трибагреник и революционното червено знаме с траурните черни ленти, знамената на поборническо-опълченските дружества и другите патриотични организации и комитети, портретите на

Паметна плоча за освещаването на храм-паметника „Св. Александър Невски“ през 1924 г.

Освобождението национално единство

озар Елдъров

Многохилядното шествие се излива край паметника, като го отрупва с венци и цветя в знак на признателност, а после продължава по традиционния маршрут през Руското консулство към Паметника на Васил Левски. Все така масово и ентусиазирано празникът на Освобождението е честван и в страната. За това допринася и предчувствието за съдоносните политиче-

символ на Освобождението, е преименуван с постановление на Министерския съвет на „Св. Св. Кирил и Методий“. Това е направено въпреки несъгласието на Св. синод на Българската православна църква и по нейно настояване е отменено през 1919 г.

Празникът на Освобождението продължава да се чества и в периода между двете световни войни. По протокол това се прави с

знателност – Паметникът на свободата на връх Шипка.

След Втората световна война най-важният празник в България става 9 септември под името „Ден на свободата“ – той е център на идеологическата и политическата гравитация, около който в продължение на 45 години ще се въртят всички други официални и неофициални празници. Така по неизбежност на заден план мина-

Храм-паметник „Св. Александър Невски“ в София.

тия, която от името на целия български народ отдава почит на „пагналите за свободата на България 200 000 синове на руския народ“. Впоследствие това число за броя на руските жертви, както и крилатата фраза на Георги Димитров „За българския народ дружба със Съветския съюз е тъй жизнено необходима, както слънцето и въздухът за всяко живо същество“, се превръщат в неизменни спътници на тържествените чествания на 3 март.

Демократичните промени след 10 ноември 1989 г. откриха нов период в развитието на празнично-обредната система, на който повечето от нас са непосредствени свидетели. С указ на Държавния съвет от 27 февруари 1990 г. Трети март беше обявен за национален празник под името „Ден на Освобождението на България от османско иго“. Оттогава до днес полемиката „за“ и „против“ не стихва, а върху облика на чества-

За съжаление, те страдат от обща болест – искат бързо да забравят тоталитаризма, но не помнят нищо или само твърде малко от епохата на националната държавна.

Краткият исторически преглед на честванията на 19 февруари / 3 март през годините показва, че дори в моменти на остри политически кризи и острастени партийни борби обикновените хора са продължавали да засвидетелстват своята признателност пред празника на Освобождението и пред местата на историческа памет за него. По тях и по вкоренената историческа традиция, а не по моментната конюнктура следва да се погравняват и елитите, ако не искат да подхранват манихейското разделение в дълбините на народната гуша.

Българският национален календар не бива да зависи от изборни резултати или президентски мандати, не трябва да се влияе от политическа

Освещаването на храм-паметника „Рождество Христово“ през септември 1902 г.

ски събития, чиито знамения стават лесно разпознаваеми дори за обикновените хора. Така 19 февруари се превръща в най-популярния и мобилизиращ символ на българския национален идеал от онази епоха – освобождението и обединението на България в нейните естествени етнически и политически (санстефански) граници. Нелучайно Балканската война през 1912–1913 г. е наречена спонтанно от народа и войската Втората освободителна война

През 1916 г., когато България преминава от Юлианския към Грегорианския календар, т.е. от стария към новия календарен стил, всички празници се установяват на нови дати. Така празникът на Освобождението от 19 февруари преминава на 3 март. Точно в тези години обаче България и Русия се оказват от двете страни на фронтовата линия. През 1916 г. храмът „Св. Александър Невски“ в София, построен именно като паметник –

панихида и молебен в храма „Св. Неделя“, на които присъстват цар Борис III, министри и военни, а след това многолюдното шествие прави обичайното поклонение до Паметника на Цар Освободител, предвождано от опълченците със Самарското знаме. С панихиди, молебени и граждански тържества празникът е честван и в цялата страна. След 1925 г. църковните ритуали се пренасят в храм-паметника „Св. Александър Невски“, освен предходната година, понякога придружени с преглед и парад на войската, но винаги с поднасяне на венци и цветя пред Паметника на Цар Освободител. Празненствата завършват с тържествено събрание, обикновено в салона на „Славянска беседа“. Най-тържествено и масово са празнувани кръглите годишнини – 50-а през 1928 г. и 60-а през 1938 г. През 1934 г. е осветен още един паметник, който веднага се превръща в средоточие на държавна и народна при-

ва и 3 март. До края на 50-те години тази дата се отбелязва със скромни събрания, които остават в сянката на парадното честване на 23 февруари, Деня на Съветската армия. Тогава се ражда митът за Съветската (руската) армия като „двойна освободителка“ – първия път през 1878 г., втория път през 1944 г.

След смъртта на Сталин (1953 г.) както изобщо по отношение на целия живот в България, така и в частност за празника на Освобождението се забелязва известно размразяване и съживяване. Статиите за 3 март вече не се крият на задните страници на вестниците, а излизат напред като уводни, формите на публичната признателност стават по-официални, тържествени и масови. Може да се приеме, че окончателният прелом настъпва през 1958 г., когато се отбелязва 80-годишнината на Руско-турската война. Тогава „Работническо дело“ излиза с уводна ста-

Опълченци от Освободителната война, 3 март 1948 г., София.

нията най-голямо влияние оказва президентската институция или по-точно личността, която в конкретния мандат я олицетворява. И доколкото президентите така или иначе са партиен избор, това превръща националния ни празник в заложен на противоречията между политическите сили.

конюнктура или партийни интереси, не може да бъде обект на разностилие по лични чувства или предпочитания. Като плод на изстраданата борба на нашия народ за свобода, себеутвърждаване и идентичност той трябва да бъде символ на българското национално единство!

Стефан Стамболов и Руско-турската война

Проф. Милен Куманов

**„Само една Русия може
да донесе избавлението на раята“**

Стефан Стамболов

Мнозина се питат защо трябва да се пише за отношението на един краен русофоб към Руско-турската освободителна война, за какъвто е сочен близо столетие и половина Стефан Стамболов.

Както много българи, така и Стефан Стамболов невинно е стоял на русофобски позиции. Към такива той се придържа едва в последния период от своя житейски път, когато застава начело на управлението на България като регент (1886 – 1887) и министър-председател (1887 – 1894).

След детронирането на първия ни княз Александър I Батенберг през 1887 г. е избран нов – Фердинанд Саксбургготски, но в първите години от своето царуване той не се намесва активно в политическия живот, поради което Стефан Стамболов като негов „първ съветник“ на практика направлява цялостния политически живот на Княжеството.

До 1886 г. Стефан Стамболов, макар и в определени моменти да се е изказвал негативно по отношение на

руската политика, е заемал общо взето позитивна позиция спрямо нея. Причините за това са много и от различно естество. Тук ще обърна внимание само на две. Първата – че той е руски възпитаник. Като юноша учи в Духовната семинария в Одеса, по онова време в пределите на Русия; и втората – че все пак именно Русия освобождава българите от петвековно османско владичество.

Когато избухва войната между Русия и Османската империя, Стефан Стамболов, макар и твърде млад по години, има зад гърба си богата политическа биография. След гибелта на Васил Левски той е определен за един от неговите заместници в Българско. Сближава се с Хр. Ботев и взема активно участие в Старозагорското въстание през 1875 г. и в Априлското 1876 г.

Избухването на войната го заварва като член на Българското централно благотворително общество и редактор на последния вестник на Хр. Ботев – „Нова България“.

Като революционен деец и журналист Стефан Стамболов следи много внимателно развоя на политическите събития на Балканите. След неуспеха на Априлското въстание и последвалата Сръбско-турска война вниманието му е привлечено от предстоящото свикване на Посланическата конференция в Цариград, която е натоварена да даде решение на наболелия Източен въпрос, от което зависи твърде много и облекчаването на положението на балканските народи.

Конференцията започва своята работа в османската столица в края на декември 1876 г., но е принудена да прекрати преждевременно своите заседания, тъй като, подтиквана тайно от английската дипломация, се саботира дейността ѝ. Стефан Стамболов не е изненадан от този факт. В статията във в. „Нова България“ от 21 януари 1877 г. по този повод той пише: „Свърши се! Слава тебе, Боже! Свърши се конференцията, която беше се събрала в Цариград да убеди турците сами да си метнат въжето и да се окачат на бесилката, както и да направят Балканския полуостров една арена, дето ще се развият и сражават интересите и интригите на цяла Европа само в по-голям размер, отколкото е било възможно това да става под турско управление. С голяма радост ние посрещнахме това добро за нас известие, защото ние в никой случай не вярвахме, че конференцията ще изработи нещо съществено, полезно и добро за народа ни. Ние и друг път сме казвали, че великите въпроси се решават не с припирни и вишегласия, но с огън и желязо. Така трябва да стане и с Източния въпрос“.

По свой път до този извод стига и руската дипломация, която след провалянето на Цариградската конференция пристъпва към радикално решаване на Източния въпрос.

В дипломатическата подготовка на предстоящата война особено активна дейност разгръща граф Н. П. Игнатиев – посланик на Русия в Цариград, който от януари до април 1877 г. непрекъснато снове между столиците на западните Велики сили, за да постигне ако не някаква определена помощ, то поне неутралитет от тяхна страна.

След като мисията му приключва с успех, в началото на април 1877 г. император Александър II обявява война на Османската империя. Събитието заварва Стефан Стамболов в Букурещ. Като член на Българското централно благотворително общество той взема участие в издаденото от него „**Възбание към българския народ**“. По повод започналата война по-късно ще отбележи в „Дневника“ си: „Това, което всинца желяхме и с нетърпение чакахме, вече става. Войната се захваща и навярно нейния край ще се свърши със свършване освобождението на южните славяни... Чест и слава на велика Русия, която днес иде да разбие оковите на своите покръв и вяра братя и да им възвърне свободата, от която те бяха лишени в продължение на цели пет века“.

Наистина, не се присъединява към Българското опълчение, както стотици други представители на българската емиграция в румънската

Вместо това предпочита да се включи като помощник на руския княз Наршикин, натоварен от Славянския комитет в Санкт Петербург със събирането на фураж и храни за руската армия. Заедно с това е привлечен и като кореспондент на руските вестници „Голос“, „Наш век“ и „Новое время“, поради което преминава с руските войски на българския бряг на р. Дунав още през лятото на 1877 г.

Кореспонденциите, които пише от различните краища на българските земи, са изключително важен източник на сведения за развоя на военните действия между Русия и Османската империя, тъй като са дело на лице, което отблизо познава тези краища и което черпи своята информация от това, което вижда със своите очи. Те са обнародвани от проф. Димитър Иванов в сборник с публицистиката на Стефан Стамболов през 1996 г.

Стефан Стамболов следва руските войски по целия им боен път от Свищов до Цариград. Включен е в състава на българската делегация, която пристига в Главната квартира на руската армия в Сан Стефано, за да връчи на главнокомандващия Николай Николаевич старши благодарствен адрес, адресиран до брат му – император Александър II, в знак на всенародна признателност за

Членовете на Цариградската посланическа конференция

столица, за което по-късно основателно е критикуван от своите съвременници.

освобождението на българския народ от петвековното османско иго.

На Бакаджиците край Ямбол

Христина Женкова, уредник в РИМ – Ямбол

Едно от местата, опазили светостта и спомена за героизма на българи и руси от Руско-турската освободителна война (1877 – 1878 г.) е м.нар. руски манастир „Св. Спас и Александър Невски“ на възвишенията Бакаджиците край Ямбол. Макар в общи линии историята на манастира да е известна, има някои прелюбопитни и малко известни сведения около неговото построяване и съществуване.

Едно от тях е изборът на мястото на строителство на бъдещия храм. Общозвестно е мнението, че то е посочено от ген. Скобелев. Но всъщност ямболският свещеник и общественик х. Тодор Вълков Ключуков е човекът, посочил Бакаджика като място за строежа, а ген. Скобелев приема и приветства предложението.

Кой е х. Тодор Вълков Ключуков? Известен и с голям авторитет сред ямболци от XIX столетие, днес той стои встрани от летописа на изявените и почитани наши съграждани. А него-

1853 г. заедно с Ради Иван Колесов правят едно „голямо пътешествие през Балкана“ до гр. Елена за голямо учение в „Даскалоливницата“ на Христо Кършовски. За разлика от Ради Колесов, който остава зад Балкана и поема по пътя на бунтовник, Тодор се завръща в Ямбол и започва работа като учител вече във взаимното училище.

През 60-те години на XIX в. поема към Киев да учи в Духовната семинария, но от Цариград с кораб се озовава в Палестина. Тук посещава Божи гроб и става хаджия. Все пак успява да стигне до Киев, където завършва курса на Семинарията. Около 1864 г. се завръща в Ямбол и става свещеник в Сливенско и Ямбол.

Когато ямболци решават да създадат читалище през 1869 г., за първи председател посочват х. Тодор Вълков. Като такъв той подпомага ямболските бунтари Георги Дражев, Киро Икономов и др.

– първият игумен) при избирането на място за построяване на храма в памет на загиналите българи и руси в Освободителната война в този район на Тракия. Първоначално руснаците предлагат района около днешната техническа гимназия „Иван Райнов“, но надделява мнението на свещеника х. Тодор за хълма Бакаджиците.

Поп Тодор х. Вълков умира на 25.09.1884 г. – няколко дни след тържественото освещаване на храм-паметника „Св. Спас и Александър Невски“ и няма информация дали е присъствал на това паметно събитие.

Друг ямболец, който свързва името си с историята на храма, е Панайот Керемедчиев. През 1895 г. той дарява средства за изграждане на водохранилище (щерна), необходимо за магарницата (кухнята) на манастира. В близост до църквата е изградено подземно водохранилище, което събира вода и тя тече по чучурите на кухнята на манасти-

Стефан Стамболов

С изключение на Любен Каравелов, Стефан Стамболов е един от малкото наши изтъкнати революционери, които дочакват края на османското владичество в българските земи. Краят на Руско-турската война предизвиква у него още по-голям възторг, отколкото нейното започване през април 1877 г.: „Доживях! Слава тебе, Боже! Видях това, което душата ми най-искрено и силно желаеше да види! Доживях да видя българи свободни, Българско княжество!“.

След като България е вече освободена и предстои изграждането на държавния и административния й апарат, за Стефан Стамболов най-желаната личност, която следвало да бъде избрана за първи български княз, била тази на граф Н. П. Игнатиев, когото той счита за „истинския творец на Санстефанския договор“ (според Д.

Маринов, 2005). И ако желанието му не се осъществява, причина за това е волята на западните Велики сили, които залагат в Берлинския диктат от 1878 г. специална точка, според която бъдещият български владетел не може да принадлежи към никоя от царстващите фамилии в Европа. Целта им е твърде прозрачна – да не се позволи на Русия да предложи свой кандидат.

В Санкт Петербург се опитват да заобиколят това препятствие, като формално предлагат за първи български княз един немски принц – Александър Батенберг, който като племенник на съпругата на Александър II е бил твърде близко свързан с руското императорско семейство. Надеждите обаче, които се възлагат на него да е проводник на руските интереси в България, не се оправдават. По най-важните въпроси, които има да решава Българското княжество в първите следвоенни години на своето съществуване – дунавският и железопътният, той заема страната не на Русия, а на Австро-Унгария, както твърди Ел. Стателова (1979 г.).

Поради тази причина той е отстранен от българския престол (1886). Акцията се приема като гръзка намеса на Русия във вътрешните работи на Българското

княжество. Тя става и повод за негативна реакция сред някои кръгове в българското общество спрямо руския царизъм, начело на които става Стефан Стамболов. От този момент до края на жизнения си път (1895 г.) той се изявява действително като краен русофоб спрямо руската политика към България, без да променя положителното си отношение към руския народ и руската литература и култура.

вият живот е наситен с много и интересни случки и перипетии, за които научаваме от спомени на негови съратници и близки.

Тодор Вълков е роден на 15 юни 1842 г. в Ямбол в семейството на воденичар. Родната му къща била на днешната ул. „Атанас Крапунов“ в Каргона. Даскал Стоян е първият му учител в килийното училище към църквата „Св. Троица“. Единадесетгодишен, през

Взема активно участие в подготовката на Априлското въстание през 1876 г., за което е в постоянното ползрение на турските власти.

След Освобождението през 1880 г. става председател на Ямболския околийски съвет. Година преди това той като изявен общественик се включва в компанията на ген. Скобелев и руският свещеник Партеций Павлович Гетман (после

ра. Тези подземни години след това, че и до днес разпалват иманярските страсти. Синовете на П. Керемедчиев Демир и Слав по-късно правят ремонт на съоръжението.

Естествено, населението от околните села и ямболци се трудят в построяването на храм-паметника „Св. Спас и Александър Невски“, в който въграждат признателността си към падналите за свободата ни.

Загадка в новооткритата

Гаврил Хлътев

В брой 2 на сп. „Минало“ от 2019 г. в статия на Светлана Мухова за образа на Бенковски (Гаврил Хлътев), като илюстративен материал, показващ типичното за копривщенските абаджии облекло, бяха използвани три снимки от архива на Дирекцията на музеите – Копривщица. Една от тях, която за краткост наричаме *новооткритата*, поставена в контекста на споровете около образа на Бенковски, привлече вниманието ни с голямата прилика, която се забелязва в облеклото на единия мъж с това на Бенковски от единствената известна досега негова снимка.

При внимателно разглеждане бяха забелязани и сходства на по-ниския мъж с известните фотографски изображения на Танчо (Атанас) Шабанов – копривщинец, участник в Априлското въстание, чиито мемоари, илюстрирани собственоръчно с наивистични рисунки, са ценен исторически източник. Предположението, че на новооткритата снимка са Шабанов и Хлътев, се подкрепя от спомените на Шабанов, описващи първата му среща с Гаврил Хлътев в началото на октомври 1875 г. в Цариград при Руското посолство, в близост до което се е намирало ателието на Паскал Себах, където са направени известната снимка на Бенковски и новооткритата.

При сравняване на гърбовете на новооткритата и

на единствената известна досега снимка на Бенковски прави впечатление еднаквото оформление на подлепващите картони. Използваните по това време от Себах печати се откриват и върху гърбовете на други снимки от 1875 и 1876 г. Въпреки идентичността на печатите и надписите, в оформлението на гърбовете на подлепващите картони в някои от запазените образци се забелязват малки разлики във формата и разположението на отделните елементи. В това отношение гърбовете на двете снимки са идентично оформени, което още веднъж сближава по време на произход изображенията, или най-малко техните подлепващи картони.

Тези наблюдения оформиха някои важни въпроси:

- Дали е възможно двамата мъже от новооткритата снимка (ил. 2) да са Танчо Шабанов и Гаврил Хлътев в Цариград 1875 г.?

- На какво се дължат приликите и разликите в облеклото на по-високия мъж от новооткритата и на Бенковски от известната негова снимка?

- Дали не са двама различни клиенти на Себах, облечени еднакво, с грехи – реквизит на фотографското ателие?

- Дали не е един и същ човек, облечен с едни и същи грехи с изключение на пояса?

- Ако последното предположение е вярно, дали може да се приеме, че разликата в двете снимки се дължи на различната визия поради по-дългите мустаци и коса или на промени във външния вид, настъпили вследствие от промяна на възрастта, телесното тегло или условията на живот?

Мисълта, че една новооткрита снимка на Бенковски би била безценна находка поради факта, че от него имаме запазено само едно фотографско изображение, стана причина директорът на музеите в Копривщица Кунка Неделева да потърси съдействието на Научноизследователския институт към МВР за извършване на експертиза, която да даде по-сигурен отговор на възникналите въпроси.

Новооткрита снимка – вероятно Т. Шабанов и Г. Хлътев

Експертизата беше извършена от Йордан Далуков и Ангелина Докова – вещи лица, специалисти в областта на лицевата идентификация в сектор „Идентификационни изследвания“, и Кремена Илиева – вещи лице, специалист в областта на почерковите изследвания в сектор „Документни изследвания“ към Научноизследователския институт по криминалистика – МВР.

Резултатите от експертизата потвърдиха предположението, че по-ниският мъж на новооткритата снимка е Танчо Шабанов – един от копривщенските съратници на Левски и участник в Априлското въстание, в чиято къща става съзаклятието в края на януари 1876 г. и неведнъж отсядат водачите на въстанието. Експертизата е подпомогната от по-големия брой запазени негови

фотографии, което предоставя повече възможности за съпоставка и идентификация.

По отношение на Бенковски експертизата не дава категорично заключение, тъй като са констатирани и различия на двата образа.

Констатирани са обаче и значителни сходства в характерни признаци и елементи като: широчина на челото над веждите; положение на веждите; величи-

снимка на Танчо Шабанов

на на очите; корен, гръб и основание на носа; дебелина на устните; размерите и разположението на вежди, очи, нос; пълно съвпадение в биологичната асиметрия на лицата и идентичност на ръста. Имайки предвид, че констатираните разлики в чертите на лицето биха могли да настъпят вследствие от промяна на телесно тегло, възраст, условия на живот, експертите не могат да дадат категорично становище за идентичност или различие на двете заснети лица. Липсата на други запазени фотографии на Бенковски, малкият размер на сравняваните снимки (6,5x10 см), в които при увеличаване на обемите контурите и детайлите не са съвсем отчетливи, различният ракурс на заснемане на лицата в съпоставяните изображения също така не позволяват да се направи категорично заключение.

Несигурността в датироването на единствената известна снимка на Бенковски също затруднява установяването на времеви период между създаването на двете изображения. Това се дължи на съществуващия проблем с противоречивата информация, която се намира на гърба на снимката. Автографът отнася изображението към 1868 г., а подгледващият картон от своя страна не може да е по-ранен от 1874 г. (установено от М. Балева). По тази причина в последно време единствената известна снимка на Бенковски се отнася към 1875 г. поради сведенията за дейността му в Цариград през есента на същата година.

Във връзка със съществуващите съмнения относно автентичността на автографа специалистите от НИК направиха и съпоставка на почерка на Хълтев от три запазени негови документа с този на автографа на гърба на известната негова снимка. Анализът потвърди мнението, че почеркът от трите документа от 1866 г. е на едно и също лице – Гаврил Хълтев, а също и че автографът на известната снимка не е написан със същия почерк.

Ана Каменова (родственица на Бенковски) приема, че на известната снимка Хълтев е „много по-млад, снет в Цариград, когато за пръв път отива в чужбина“. Това мнение се доближава до датировката според автографа, която предполага известната снимка да е направена около 7 години преди новооткритата. На-

Новооткрита снимка – вероятно Т. Шабанов и г. Хълтев – гръб

личието на новооткритата снимка от своя страна (ако допуснем, че на нея действително са Шабанов и Бенковски при срещата им в Цариград през 1875 г.) дава основание да се направи предположение за по-ранна датировка на известната снимка. Ако Бенковски се е снимал втори път в същото ателие, не е изключено да е поискал да му се направи копие на заснета по-рано негова снимка. Това би могло да обясни как една по-стара снимка, направена например през 1868 г., би могла да се появи върху подгледващ картон от 1875 г. Пример за „префотографирана“ в по-късно време ранна снимка намираме в известния семеен портрет на сестрата на Бенковски Василя, заснета в Кайро със съпруга и синовете си през март 1869 г. Тя е „префотографирана“ вероятно в същото фотографско ателие върху порцеланова основа през 1909 г. Не е изключено историята на известната снимка на Бенковски да е подобна и на нея да е негов по-ранен образ, „префотографиран“

по-късно в ателието на Себах.

А ако се приеме датировката според печатите на подгледващия картон, трябва да се отбележи, че те не сочат като година на заснемане непременно 1875 г., а по-продължителен период, започващ след 1873 г. При всички положения тя скъсява значително времевата дистанция между двете изображения. Малкото запазени данни представят живота на Бенковски през 1874 – 1875 г. като кризисен и преломен – прешестван от търговски неуспехи, свързан с търсене на новожителско поприще и с началото на революционната му дейност. Това е напреженият и динамичен период, в който се извършва „преобразяването“ на абаджията Хълтев в революционера Бенковски.

При разглеждане на приликите и съвпаденията изпъква и въпросът за сходството в облеклото на

Гаврил Хълтев (Бенковски) гръб. НБКМ-БИА, С 507

по-високия мъж от новооткритата с това на Бенковски от известната снимка. Над пояса облеклото е еднакво. Потурите също са сходни най-малко по своята кройка. Различен със сигурност е поясът. Тази идентичност в основния вид на костюма и в повечето детайли допуска възможността различни лица да са използвали еднакви дрехи – реквизит на фотографското ателие. При Танчо Шабанов също се забелязва характерен стил, ако сравним изображението му от новооткритата снимка с това от известната негова фотография от 1873 г. В двата случая е очевидна

приликата в общата форма на костюма и в предпочитането към определена кройка на отделните му части.

Възможността обаче дрехите да са фотографски реквизит е само предположение, което не е доказано с допълнителни материали. Ако облеклото е реквизит, трябва да се очаква същите дрехи да се открият и в други снимки на лица, заснети в ателието на Себах. Поне досега сред прегледаните от нас множество снимки от това ателие (архивни, публикувани и достъпни онлайн), не сме попадали на такива изображения. Бихме могли да допуснем и другата възможност – облеклото на по-високия мъж да е негово собствено – може би предпочитаният и пазен от него за официални и по-представителни случаи костюм.

Освен всички изброени съвпадения прави впечатление и сходството на чертите на високия мъж от новооткритата снимка със запазените словесни описания на Бенковски. Сведения за външния му вид дава Захарий Стоянов в „Записки по българските въстания“: „Той можеше да има възраст приблизително 28–30 години, ръст тънък, висок, гърди изпъкнали напред, глава вирната назад, с дълъг врат, лице прилично, малко сухо <...> руси мустаци, тънки и доволно дълги, закривени от само себе си нагоре към очите, които придаваха

Гръб на снимка, направена в ателието на Себах с автограф от 1876 г.

особена представителност на лицето му; очи ясни, поглед пронизателен, коса и вежди руси, както и мустаките му, изобищо човек личен и представителен...“.

Танчо Шабанов

Михаил Маджаров – племенник на Бенковски, предава впечатленията от последната им среща, станала в Цариград през есента на 1875 г.: „Бенковски беше рус, с тънки руси мустачки, висок, но в гърба при плещите малко наведен. Пръстите на ръцете му бяха дълги и в края малко изострени“.

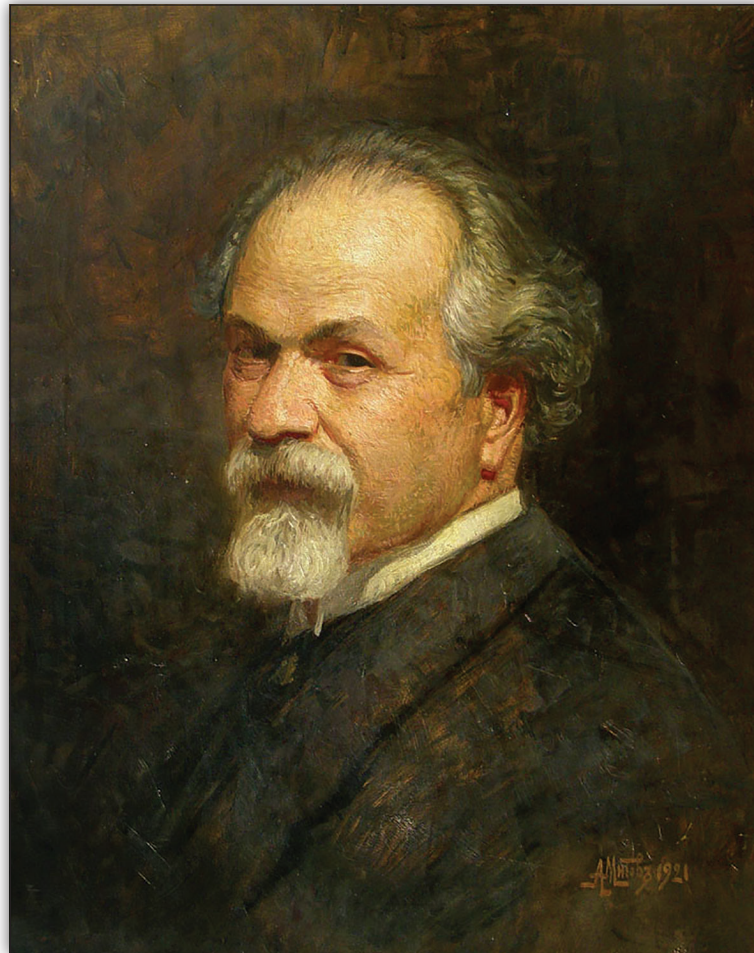
Имайки предвид всичко гореизложено, намираме за необходимо да представим новооткритата снимка, в която беше разпознато не-известно до сега изображение на един от копривченските герои на Априлското въстание Танчо Шабанов. Преценихме, че е нужно да популяризираме това изображение, както и възникналата във връзка с него хипотеза за вероятността по-високият мъж на снимката да е Бенковски. Само при условие, че снимката е известна на любознателната българска обществено-ност, на специалистите и любителите в областта на историята, антропологията и фотографията, е възможно да се направи съпоставка с други все още неизследвани фотографски и документални материали, каквито биха могли да се открият впоследствие и да подпомогнат бъдещи проучвания, които окончателно да потвърдят или отхвърлят възникналата хипотеза.

Светлана Мухова,
Катя Мрънкова –
Дирекция на музеите,
Коприивщица

Радетел за обществения и културния престиж на новата държава

Адриана Христова

Антон Митов е роден на 1 април 1862 г. в Стара Загора. Потомък е на прочутата възрожденска фамилия Митови. Брат е на художника Георги Митов и баща на Борис Митов – също известен живописец. През своите четири десетилетия творческа дейност има над 300 публикации, изнася близо 800 лекции из цялата страна, обучава три поколения художници, създава около 500 живописни творби, рисунки, мозайки, стенописи, икони. Още приживе е признат за велик художник и за един от най-големите ни патриоти.

Антон Митов – автопортрет

Антон Стефанов Митов е открояваща се фигура в историята на българското изобразително изкуство, дългогодишен професор и директор на Художествената академия в София. Като по-вечето от първите българи, които решават да получат професионално художествено образование в Италия, избира Академията за изящни изкуства във Флоренция. Този избор не е случаен и е свързан с факта, че градът е люлка на Ренесанса, а от 1865 до 1870 г. е столица на Италия. Флоренция е място на многовековна културна история, където се съхраняват изключителни архитектурни, скулптурни и живописни творения – дело на големи италиански майстори като Джото, Леонардо, Микеланджело, Ботичели, Брунелески и много други. Художествената академия във Флоренция в края на XIX в. следва свои модели и формули на обучение, които

се придържат към идеите на макиалистите (логика, основаваща се на връзката между цветовете, които изпъкват от контрастите на светлината и сянката), на импресионизма, на поантилизма (метод, чрез който цветовете, които не са основни, се получават не чрез смесване на пигменти, а от чисти основни цветове на множество малки и разположени близо една до друга точки, сливащи се в образи едва в очите на зрителя) и на стила либерти (италиански вариант на стила сецесион).

В такава художествена и културна ситуация през последните две десетилетия на XIX в. се обучават 39 млади българи, регистрирани във флорентинската Академия. Част от тях са знакови по-късно за историята на българското изобразително изкуство, като Антон Митов, Петко Клисуров, Христо Станчев, Георги

Евстатиев, Борис Георгиев, Веселин Стайков, Зоя Паприкова, други са слабо известни или остават напълно непознати. Предметите, които българите са изучавали в курсовете на обучение, са рисунка по натура и по гипсов модел, теория на перспективата, моделиране, скулптура, анатомия, литература, история на изкуството и гравюра. Добре представилите се през учебните години български сту-

денти са награждавани със сребърни медали и грамоти.

След завършване на академичното си образование много от тях се връщат в България, за да станат учители и едновременно с това да работят за обществения и културния престиж на новата държава. Други не успяват да намерят възможност за професионална реализация. Антон Митов заминава за Италия въпреки усилията на родителите му да го отклонят от мечтания път. Една комична случка бележи пристигането му във Флоренция. Идвайки в Академията за изящни изкуства, го арестуват, защото официалните му дрехи били ямурлук и навуца – досущ като тези на местните разбойници. Скоро след тази конфузна ситуация въпросният кожух бил заменен с елегантно пардесо от английски плат. Във флорентинската академия името на Митов фигурира в главния регистър за периода от 1860 до 1890 г. Художникът учи живопис при професор Джузепе Чаранфи от 1881 до 1885 г. През учебната 1881/1882 година той е награден с бронзов медал за гравюра, а на следващата 1883/1884 година получава сребърен медал в курса „Ис-

тория на изкуството“. Българинът печели конкурсите на Академията по анатомия и по митология през учебната 1882/1883 година, а на следващата 1883/1884 – и конкурса по рисунка от натура и на гипсов модел.

След дипломирането си през 1885 г. Митов пътува из Европа и се запознава с произведенията в галериите и художествените паметници в Париж, Мюнхен и Виена и след това се завръща в родния си град Стара Загора. Работи като гимназиален учител в Стара Загора, Пловдив, Варна и София. Днес от дистанцията на времето може да се оцени големият принос на общественика, публициста и художника Антон Митов за създаването и развитието на културната среда в България. Той е един от първите, които се ангажират с осъществяването на редица важни промени, необходими за изграждането на институции, които да подкрепят художествения живот в страната.

Най-значима и настояща е позицията му за осъществяване на идеята за откриване на рисуващо училище в София. След продължителни политически дебати Държавното рисуващо училище в България става факт през 1896 г., благодарение на неуморните усилия на Митов, на художника Иван Мърквичка и на скулптора Борис Шац. Тази голяма и важна победа не би могла да се реализира без политическата подкрепа на Константин Величков, който по онова време е министър на народното просвещение (1894 – 1897). В новосъздаденото Рисуващо училище Антон Митов преподава история на изкуствата, перспектива и методика на рисуването, а в периода 1912 – 1918 и 1924 – 1927 г. е негов директор. Като радетел за развитието на новата образователна институция той прави постъпки пред Флорентинската академия и доставя гипсови модели за училището. Изключителен ефект предизвикват неговите лекции по история на изкуството, които той

Селяни на пазар в София

изнася не само пред учениците и студентите, но и пред широк кръг публика. На тях присъстват граждани, дипломати от мисиите в София и княз Фердинанд. Учениците му си спомнят със симпатия за неговата ерудиция. В своите спомени Чудомир пише: „Той говореше интересно <...> минаваше за теоретик на изкуството, беше културен човек и често излизаше в печата със статии или критики, подписани с „Имос“ или „Тонино“.

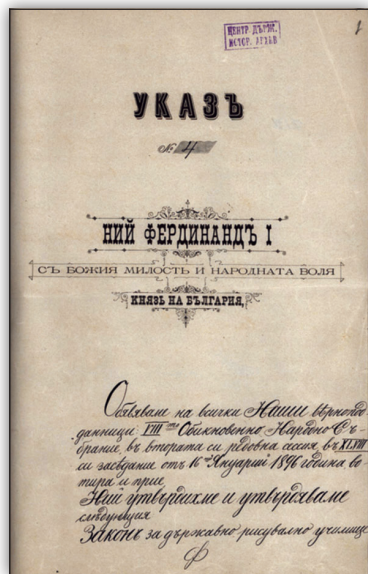
През всичките години след завръщането си от Италия

Списание „Изкуство“

Антон Митов неуморно работи за развитието на една модерна художествена академия, за създаването на активен културен живот не само у нас, но се стреми да извади и покаже постиженията на новото българско изкуство и на международна сцена. Голяма е заслугата му за представянето на България на Всемирното изложение в Париж през 1900 г. Лично подготвя художествения отдел на българския павилион, а за цялостното ни участие на този световен форум е награден с „Академична палма“ и бронзов медал от френското правителство. Като художник и общественик творецът участва и подкрепя дейността на Дружеството за поддържане на изкуството в България (1893). По негова инициатива то допринася за творчески контакти с Асоциацията на италианските художници във Флоренция (1905), която на годишните си изложби кани свои колеги от различни държави, за да покажат новите тенденции в изкуството. За първи път на тези изложби участват и българи със свои произведения през 1909 и 1910 г. Тези контакти между България и Италия продължават до 1913 г.

Малко преди да бъде открито Рисувалното училище в София Митов инициира заедно с Мърквичка издаването на сп. „Изкуство“ (1895 – 1899), което по това време е единственото българско издание за изобразителни изкуства. Художникът публикува различни статии за български и чуждестранни автори, отразява изложбите и националните участия на България на изложения в Париж, Венеция, Сейнт Луис и Мюнхен. През 1918 г. Митов е избран за дописен член на БАН. Забележително е и неговото литературно наследство. В края на последното десетилетие на XIX в. той публикува своите фейлетони във в. „Балканска зора“, а по-късно в началото на 20-те години на XX в. във в. „Мир“. Те са подписани с псевдонимите Тонино, Томазино, Арнолд и разказват иронично за случващото се и живота в България. Днес тези статии са събрани и публикувани в книгата „Ро-

Указ № 4 от 6 февруари 1896 г. на княз Фердинанд I за утвърждаване на Закон за Държавно рисувално училище в София

гът Митови в българското изкуство“.

Антон Митов е художникът на пробуждащия се живот в следосвобожденска България. Картините му изразяват въодушевление от пълстрите оживени пазари, ярките грехи. Остава и произведения, посветени на Балканската война. Рисува също натюрморти, пейзажи, портрети. Самият Антон Митов определя себе си като художник от т.нар. „реална школа, която изисква, щото всичко да се пише от натура, а не от въображение“. Става дума за прецизното владение на рисунка, за стриктно техническо владение на детайлите в портрети или композиции

Антон Митов, Борис Пац и Иван Мърквичка

и за отличното познаване на анатомичните особености на човешкото тяло. Студентските му етюди, предимно глави, моделирани прецизно и изпълнени с молив сангин и креда, дават представа за академичното ниво, което младият художник придобива в Италия.

По-късно Митов работи в различни жанрове. В портретния жанр той има своите постижения. По време на пребиваването и обучението му във Флоренция и от предприетите пътувания след това до големите музеи в Париж, Мюнхен и Виена, Антон Митов получава възможност да се запознае с най-съвременните тенденции в изобразителното изкуство от началото на новото столетие. Богатата на исторически и културни паметници Флоренция вече му е дала академичния начин на работа, както и възможността да се запознае с малка група местни художници – макиалисти, ориентирани към експериментирането с нов живописен език, основан на връзките между светлина и цвят. Всичко това е причина в произведенията на Митов да откриваме разнообразен художнически опит, като например изграждане на картината чрез синтез на формата, цветни петна и светлина: „Пазар“ (1904); „Шопкини на пазар в София“ (1903); „Богородица с българска носия“ (1904); „В Бургас на пазара“ (1908) и др. или да прибегва до поантилистични похвати в някои произведения: „Портрет на художника Иван Мърквичка“ (1908), „Харман от село Пордим/Вършитба“ (1919), „Пейзаж от Казанлък“ (1919). Като част от творческо-експе-

рименталната дейност на Митов е и рисуването от фотографско изображение. В началото на века много художници се ползват от този метод. Новият начин за наблюдение на натурата им дава възможност да работят по-прецизно, да изработват го детайлите в костюмите на персонажите.

Заедно с проф. Иван Мърквичка той е сред творците, които изографисват храм-паметника „Св. Александър Невски“. През 1911 – 1912 г. Митов работи върху проектите на мозайката, под камбанарията с образа на светеца и създава религиозни творби в светски стил. Същевременно пише художествена критика и работи върху илюстрациите към романа „Под игото“. Автор е на първите театрални костюми у нас и организатор на първите художествени изложби.

Платната на Антон Митов са посрещани с възторг в повечето европейски държави, а той самият е канен за изложби в Париж, Берлин, Рим, Венеция, Варшава, Мюнхен. Част от картините му са притежание на частни колекционери не само в Европа, но и в Америка и Африка. Така художникът придава на родното изкуство международен авторитет и в очите на чужденците страната ни не е вече затънтен край на Балканите.

Антон Митов е комплексна творческа и обществена личност. Чрез своя натрупан опит и умения той успява да обучи и възпита следващото поколение български творци и по този начин изгражда новата генерация в българското изобразително изкуство. Художникът е своеобразен медиатор между влиянията в културите на Италия и България.

На чешмата. Худ. Антон Митов

Старозагорецът с блестящ ум прилагащ математически модели за политически решения

Ваня Донева – РЕМО „Емър“

Иван Петров Салабашев е роден на 7/19 януари 1853 г. в Стара Загора. Учи в местното класно училище заедно с Атанас Илиев и Димитър Наумов. През есента на 1870 г. заминава за Чехия, за да продължи образованието си и постъпва в гимназията в гр. Табор – средище на българската младеж по онова време. „... *Всички българи в Табор ставахме 43 души, от които 11 само от Стара Загора*“ – пише А. Т. Илиев в своите спомени. През 1872 г. се премества в Пражката гимназия, където полага за една година изпитите за два класа – шести и седми, и завършва с блестящ успех. Преподавателите и съучениците му са впечатлени от неговите обширни и задълбочени знания, както и от уменията му да решава трудни математически задачи. В „Златна“ Прага негов съквартирант е съученикът му от Стара Загора Атанас Илиев.

През есента на 1873 г. Иван Салабашев е редовен студент в Пражката политехника, специалност „математика“, но посещава и лекции по математика в Пражкия университет. Математиката напълно завладява ума на младия българин. Талантът му се проявява при решаването на задачи, публикувани в списанието на Чешкото математическо дружество. Още като студент прави първите си самостоятелни изследвания. Получените резултати са толкова интересни, че младежът получава покана от известния чешки математик Емил Веир да направи научно съобщение на заседание на Чешката академия на науките. На 5 март 1875 г. Салабашев изнася доклад на тема „За кривите линии, описани от върха на движещ се триъгълник“. Счита се, че тази работа е първият оригинален български научен труд по математика. Отлично се представя на държавния изпит, като защитава писмена теза на тема „За декартовата крива линия“.

През 1876 г., когато Салабашев завършва висше образование, избухва Сръб-

ско-турската война. Обладан от патриотичен порив, той напуска Прага и заминава за Белград, където се включва като доброволец в сръбската армия. Разочарован от отношението на сръбските управници към българските доброволци, напуска Белград и заминава за Румъния, а след това отива в градчето Клостернойбург, близо до Виена, където се занимава с математика и изучава немски език.

През 1877 г. се установява в Болград (Бесарабия) и преподава математика в тамошната българска гимназия.

Румелия. Така започва дългата му политическа кариера. По това време той е много млад и почти неизвестен сред останалите депутати. Една щастлива случайност обаче привлича вниманието на всички върху него – той предлага прилагане на математически алгоритъм за политическото решение на проблема, свързан с избиране само на българи в първия Постоянен комитет на Източна Румелия. Според „Органическия устав“ той се състои от 10 члена, избрани измежду депутатите на Областното събрание, и

гарската митрополия, за да се съвещават. Преобладава мнението, че е абсолютно невъзможно да се изберат само българи в Постоянния комитет, защото е необходимо всеки от кандидатите на българите да получи най-малко по 18 гласа. Предлага се вариант за споразумение с някаква небългарска фракция, като ѝ се отстъпят 2 места в Постоянния комитет, при условие че депутатите на тази фракция ще гласуват заедно с българите. Неочаквано никому неизвестният Иван Салабашев взема думата и заявява, че е намерил начин, без съ-

Първоначално влиятелните депутати, събрани в Пловдивската митрополия, не желаят да изслушат младия Салабашев. Благодарение на убедителността на двамата негови приятели – Григор Караджов, директор на Пловдивската гимназия, и Димитър Наумов, председател на Старозагорския окръжен съд – се стига до изслушването му. Същата вечер в Митрополията се провежда пробен избор на Постоянен комитет, за да се провери предложението от Салабашев модел на гласуване. На следващия ден при действителните избори българите прилагат същия алгоритъм и постигат пълна изборна победа.

Салабашев събира около себе си депутати и млади интелегенти и основава политическа партия, чийто основен принцип е Източна Румелия да стане чисто българска, да се управлява като съвсем независима държава, без да се допуска намеса на някоя Велика сила във вътрешните ѝ работи.

Освен политическа, Салабашев развива научна и литературна дейност. През 1880 г. той превежда на български романа „Пътуване около света за 80 дни“ на Жул Верн. В същата година заедно с Иван Вазов, Константин Величков, Стефан Бобчев и Павел Наботков основават месечното списание „Наука“, което малко по-късно става орган на основаното на 12 март 1881 г. Научно-книжовно дружество. В априлския брой от 1881 г. е публикувана статията на Салабашев „Нещо върху изваждането“, в която той изяснява операцията „изваждане на цели и дробни числа“. От септември 1881 г. е създадена рубрика „Задавки“, която математикът завежда. На читателите на списанието се предлагат за решаване задачи с теоретичен и приложен характер, заимствани от чужди учебници или съставени от самия Салабашев.

На 21 април 1882 г. Ив. Салабашев става директор на правосъдието на Източна Румелия и остава на тази длъжност до 28 август

Кабинетът Ал. Малинов – 1908 г. Вторият от дясно наляво е Ив. Салабашев

През лятото на 1879 г. Иван Салабашев се връща в родния си град, но по това време Стара Загора е полуразрушена и той заминава за Пловдив – столицата на Източна Румелия. Представя се на директора на просвещението Йоаким Груев и получава предложение да бъде назначен за началник на канцеларията в Дирекцията на просвещението. Салабашев приема и работи ентусиазирано за преустройството на училищата в Източна Румелия, като използва за образец чешките.

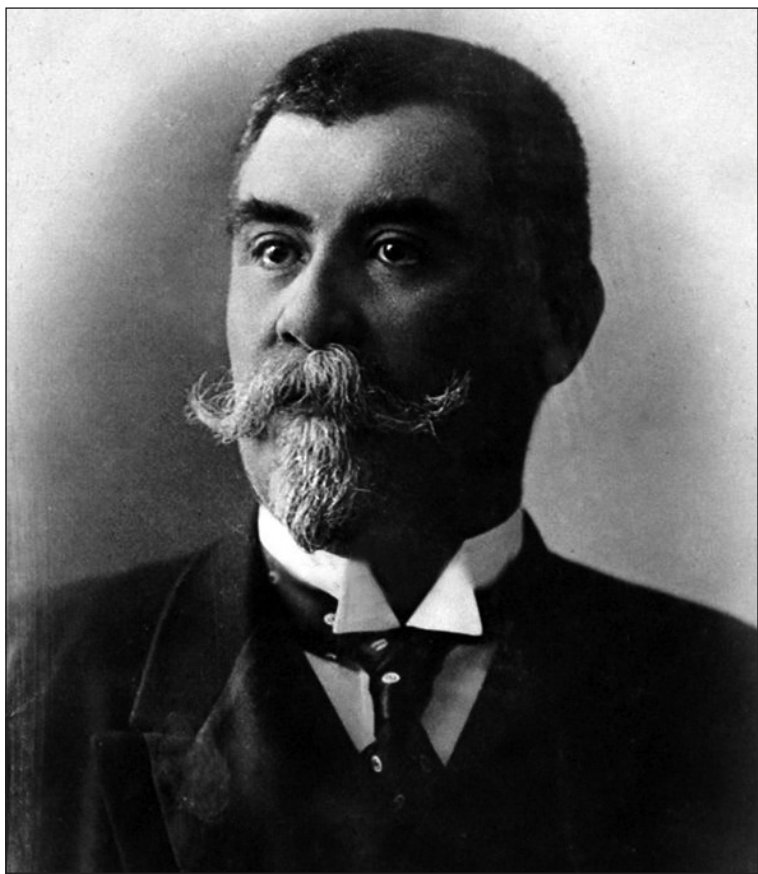
През есента на 1879 г. е избран за депутат в Областното събрание на Източна

играе роля на правителство на Източна Румелия.

В деня на избора на Постоянен комитет – 26 октомври 1879 г. – българите са загрижени, защото, ако малцинствата успеят да прокарат в комитета 4 свои депутати, то те при най-малкото разцепление на българското мнозинство ще имат решаващо влияние върху управлението и ще наложат поверяването на някои дирекции в ръцете на представители на други етноси – гърци или турци.

В навечерието на изборите всички присъстващи в Пловдив 30 български депутати се събират в Бъл-

действието на опозиционна фракция, в Постоянния комитет да се изберат само българи. Младият математик предлага следното: българските депутати предварително се споразумяват да гласуват само за 10 души, като осигуряват всеки кандидат да получи точно 18 гласа (30 бюлетини по 6 имена = 180 гласа, подадени за 10 кандидати); в такъв случай всичките 10 души ще бъдат избрани, тъй като никой небългарски кандидат не може да получи повече от 17 гласа. Така Салабашев, използвайки математически модел, намира бързо решение на задачата за избора.

Иван Салабашев

1884 г., когато, разочарован от политическия живот и от поведението на Съединистката партия, се мести в Казанлък, където се заема с търговия с розово масло.

Политическата му кариера отново е във възход през 1888 г., когато става министър на финансите в първия кабинет на Стефан Стамболов. На този пост остава до юни 1890 г. Под негово ръководство е построена железопътната линия Ямбол–Бургас и се поставя началото на освобождаването на българската икономика от зависимостта от Източните железници (компания, собственост на барон Хириш).

Салабашев се завръща на политическата сцена през 1892 г. като министър на правосъдието. В края на същата година той поема отново Министерството на финансите. С този негов мандат се свързва разширяването на железопътната мрежа в Княжество България. След падането на Стамболов през 1894 г. се връща към първата си любов – математиката.

Иван Салабашев се ползва с уважение и популярност

сред математиците в България и за това свидетелства фактът, че е избран за председател на основаното на 2 февруари 1898 г. Физико-математическо дружество в София. Той дарява голяма сума на новосъздадената научна организация.

През 1901 г. Салабашев излиза отново на политическата сцена като член на Демократическата партия, а през 1908 г. за трети път е министър на финансите. Освободен е от поста поради различията му с цар Фердинанд по въпроса за осигуряване на източник на нов банков заем.

Иван Салабашев е един от първите български шахматисти. Научава се да играе шах като гимназист в Табор и след това популяризира играта в България. Той е първият председател на създадения по негова инициатива Софийски шахматен клуб.

На 6 септември 1910 г. е назначен за пълномощен министър на България във Виена, Австро-Унгария, където развива активна дипломатическа дейност. Заема поста до февруари 1914 г. Умира в София на 14 юни 1924 г.

Български ученици в Табор, 1870 г. Под №35 е Иван Салабашев

Ще помним делото му

На 19 януари 2020 г. ни напусна световноизвестният български математик, държавник и общественик академик Благовест Сендов.

Само няколко месеца преди това по инициатива на Университета по библиотекознание и информационни технологии в лицето на проф. Стоян Денчев – председател на Общото събрание, и проф. Ирена Петева – ректор, и с активното съдействие на Синдиката на българските учители и Министерството на образованието и науката през ноември 2019 г. беше учредена и официално връчена Награда за принос в образованието и науката на името на големия български учен. Първите носители на наградата бяха присъдени в категория „учител“ на г-р Ангел Ангелов – учител по информационни технологии в Средно училище „Сава Доброплодни“, гр. Шумен, и в категория „университетски преподавател“ на известния български юрист – бивш член на Конституционния съд и председател

Делото на Благовест Сендов ще бъде запомнено и със създаването на Проблемната група по образованието (ПГО) през август 1979 г. На малък колектив, оглавяван от Сендов, е възложено написването на „експериментален буквар и математика за I клас“. В учебното помагало са заложени и реа-

са високи, а реакциите изпъхват цялата гама от възторг до яростно отричане.

Образователната система на ПГО съдържа основните белези на изследователския подход към образованието (Inquiry Based Education), който се характеризира с усвояване от страна на обучаемите

Благовест Сендов и Стоян Денчев на церемонията по награждаването

лизиращи идеите за образование, при което любопитството и познавателната необходимост на детето, а не принудата, са двигатели на образователния процес. Поощряват се въображе-

на изследователско отношение към обкръжаващия свят. Това се постига чрез фокусиране върху решаването на задачи (а не върху запомняне на факти) и активно участие на ученика

Благовест Сендов с наградените Ангел Ангелов и Лазар Груев

на Върховния касационен съд на Република България проф. г-р Лазар Груев – преподавател по право и заместник-декан на Юридическия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Тази специална награда се дава не само заради големите заслуги на акад. Благовест Сендов в областта на образованието и науката, но и заради неговия огромен принос в политическото, културното и общественото развитие на няколко поколения българи.

нието и творческото начало. Целта е да се сложат основите на трайни навици за самостоятелно учене. Най-характерен е „интегралният подход“, обединяващ неща, които дотогава в учебните програми се наричат Български език, Родинознание, Математика, Рисуване и т.н., и се изучават разграничено. Букварът е експериментиран в три пилотни паралелки с шестгодишни деца през учебната 1979/1980 година. Резултатите са обнадеждаващи, обществените очаквания

в учебния процес – със задаване на въпроси, формулиране и проверка на хипотези, изпробване на различни възможности, провеждане на експерименти, работа в колектив и т.н.

През последните години Европейският съюз инвестира десетки милиони евро за разпространението на този метод в европейските училища, включително и в България. Днес усвояваме знания, в развитието на които България има международно признат принос.

Важен урок по история

Отбелязваме 75-ата годишнина от освобождаването на Аушвиц-Биркенау

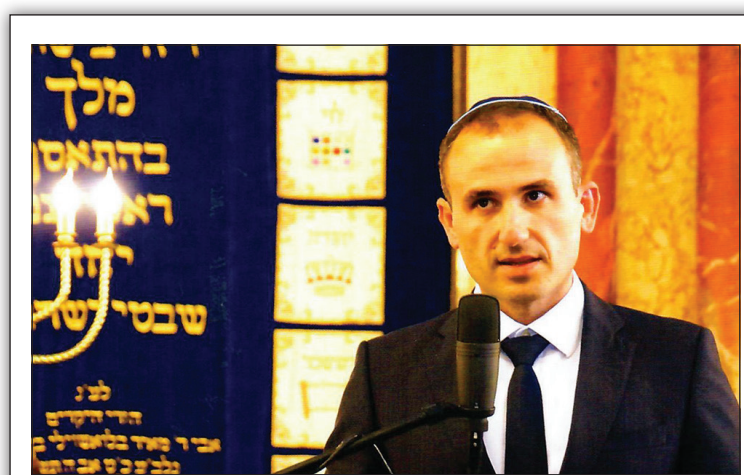
„Холокостът е най-тежкия урок по история.“

Така министърът на външните работи на България г-жа Екатерина Захариева

но и за всички оцелели е жив и напомня за ангажимента, който ние, като техни наследници, имаме в предотвратяването на антисемитизма.

които са белязали всички нас. Цикличността на историята предпоставя своеобразното повторение на определени събития. Точно по тази причина не трябва, а и не бива да мълчим, когато възражащите се антисемитски вълни на Стария континент, а и отвъд него, се надигат и дават своя резултат в реч на омразата, нетолерантност, а нерядко и във физическа разправа. Трагичността на събитията от Втората световна война ни задължава да не толерираме никакви форми на антисемитизма и опити за исторически ревизионизъм. Да не толерираме и онлайн и офлайн изказванията, подбуждащи към омраза или физическа разправа срещу носителя на друга културна или религиозна идентичност.

За нас, българите, Холокостът е амбивалентен урок. Той ни учи, че дори и в

„Днес ние почитаме смелите хора, които се изправиха срещу злото и записаха със златни букви името на България в книгата на човечеството.“

Доц. д-р Александър Оскар

Свещ в памет на четиримата български дипломати Никола Пецев, Никола Вачев, Хенри Левенсон и Любен Златаров запали Екатерина Захариева, вицепремиер и министър на външните работи.

формулира отношението и съпричастието на нашето общество към еврейската общност у нас и по света в словото си на 30 януари 2020 г. в Централната софийска синагога. Привеждаме части от него. Уроците на историята трябва да се помнят, а грешките – да не се допускат повече.

„Позволете ми да отправя своите благодарности към Организацията на евреите в България „Шалом“ и към нейния председател доц. д-р Александър Оскар за техния безспорен принос в съхраняването на паметта за Холокоста. За мен като министър на външните работи е чест, че за поредна година заедно с „Шалом“ сме съорганизатори на това възпоменателно събитие, което гарантира, че споменът за всички жертви,

Днес международната общност се прекланя пред паметта на жертвите на Холокоста и отбелязва 75-ата годишнина от освобождаването на Аушвиц-Биркенау, лагера на смъртта, погребал в себе си милиони невинни жители и превърнал се в символ на една от най-големите човешки трагедии в модерната история на света.

Днешният ден ни дава възможност да преосмислим и оценим събитията от историята в тяхната абсолютна пълнота. Холокостът е най-тежкия урок по история. Урок, който трябва да бъде помнен, преповтарян, разказван и никога да не бъде забравян. Урок, който възпитава способността ни да поемаме отговорност за последствията от дела, на които не сме били свидетели, но

Софийската синагога

най-страшните и тъмни мигове надежда винаги има. Истории за спасителите има във всяка една окупирана от нацисткия режим държава. В България лидери на Българската православна църква, политици, интелектуалци и обикновени граждани отказват да предадат своите еврейски сънародници и успяват да ги съхранят от депортациите и лагерите на смъртта. Днес техният пример дава увереност и сила на всички онези, чиято битка е съхраняването на човешкото достойнство и човешките животи.

Не можем да отречем обаче страданията на българските

евреи в годините на Втората световна война, униженията и лишенията, на които са подложени в резултат на антисемитския репресивен

еврейските лагери за принудителен труд не са били нищо друго освен част от това насилие. Трагична е съдбата на 11 343 евреи от земите на териториите на Северна Гърция, Вардарска Македония и Пирот, които по това време са окупирани и управлявани от българските власти. Преклонението и почитта пред тяхната памет са наш дълг в името на обективността на историята. <...>

Знаем, че можем да правим много повече, че трябва да продължим да учим уроците на Холокоста и да се противопоставяме на всички опити за пренаписване на историята на този период, днес съвместните ни усилия ни доближават една крачка по-близо до възможността да кажем уверено: „Никога, никога, никога повече!“.

По в. Еврейски вестник, бр. 3, 14 февр. 2020, с. 1.

Свещ в памет на загиналите евреи от управляваните и контролирани от България територии на Северна Гърция, Вардарска Македония и град Пирот запали Анжел Вагенщайн, писател и сценарист, преживял Холокоста

Обща снимка на участниците в церемонията

КОЛОНКА НА ГЛ. РЕДАКТОР

През настоящата 2020 година предстои да бъдат отбелязани много годишнини. Да бъдат почетени важни за България хора и събития. Смисълът на тези тържества не се свежда само до отдаването на почит към делата на бележити личности с принос в политическия, културния и обществен живот на българската държава, а до потребността на българския народ от пораждането на спомени! Вероятно представата за смисъла от колективното честване се е променила. Днес ние отбелязваме важни събития в историческото ни минало, приемайки ги като даденост в нашия живот, без да можем да оценим моралната стойност на събитията. Без да осъзнаваме, че самото отбелязване на рождението или гибелта на някоя личност, или на конкретно историческо събитие, е важно за самите нас, за нашето самосъхранение! Какво като се е случило в миналото и ние не сме съвременници на събитието? Точно в това е смисълът за съхраняването ни като народ – в начина, по който ще продължим да съхраняваме паметта си! Важно е как и

по какъв начин ще продължим традициите и ще ги предадем на поколенията след нас. Важно е да го направим заради нас самите – като народ с минало, който е оцелял, защото в основата на съществуването му е паметта.

Днес цялостното ни развитие се основава на позитивната комуникация, на възможността да концентрираме резултатите от миналото и представите си за бъдещето в настоящето, да извлечем онези знания и умения, които са ни необходими, за да изградим свой по-стойностен свят, да променим или премахнем старите, спъващи развитието ни догми и да оптимизираме позитивните нагласи и идеи, които ще ни изградят като пълноценни личности, като общество, като пълноценно човечество, което ще има свой облик в световната история.

Точно заради това е необходимо да притежаваме своя идентичност – личностна и народностна. Да познаваме миналото си и да черпим вдъхновение от него в това, което създаваме в настоящето. Да знаем кои сме, кои са „другите“, откъде идваме и как можем да живеем всички заедно, за да разберем накъде отиваме и така да осмисляме пътя си. Трябва да бъдем знаещи креативни личности, оптимисти, които могат да разчитат „знаците“ на собственото си ценностно съществуване и да свързват тези знаци в комплекса от универсални символи и идеи, които бележат пътя на нашия народ през вековете.

Не е достатъчно традициите и ритуалите на нашите деди само да ни умиляват – те могат да ни вдъхновяват и обогатяват, ако ги разбираме, ако влагаме в тях душата си. Тъй като съвременните ценности вече са различни, самите ние сме различни, трябва да се научим как да преоткриваме корените си. Това може да бъде постигнато чрез обединяване на изкуство, наука, политика, социални дейности и изпълнимо по такъв начин, че да се получи позитивна двупосочност на ракурсите – от миналото към настоящето, и обратно – от настоящето към миналото.

Свидетели сме как всяко следващо поколение знае повече от предходното и когато познава миналото си, вижда много повече неща от своите предшественици. По този начин поколението универсализира най-стойностното от миналото и го приема за себе си по такъв начин, че да то да бъде позитивен градивен елемент за развитието му. Така ние се учим от историята си.

В този непрекъснат духовен кръговрат много важно е да общуваме, да споделяме, да изразяваме себе си пред другите и да им позволяваме и те да правят същото.

„Разни хора,
разни идеали“

Алеко Константинов

„Аз съм се посветил
на отечеството си
жертва за
освобождението му,
а не да бъда
кой знае какъв.“

Васил Левски

„Знайте, че който
не обича
родителите си,
жена си
и децата си,
той не обича
своето отечество!“

Христо Ботев

„Любовта към
отечеството
превъзхожда всички
световни добрини.“

Георги Раковски

„Българию, за тебе
те умряха,
една бе ти достойна
зарад тях,
и те за теб
достойни,
майко, бяха.
И твойто име
само кат мъавяха,
умираха без страх.“

Иван Вазов

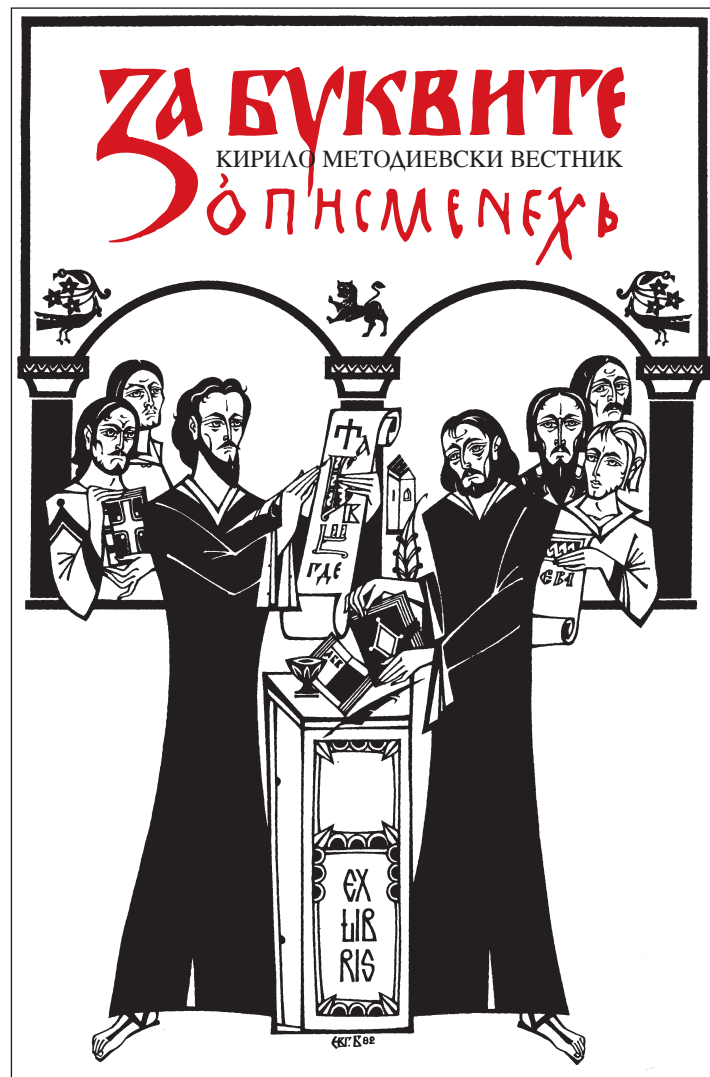
„Нека всеки
запише дълбоко
в сърцето си:
свобода или смърт!“

Георги Раковски

„Предателите
на Отечеството
не заслужават
милост.“

Стефан Стамболов

Екслибрис Евгений Босяцки

ISSN 1312-3785

Издава от 1979 година

Бр. 60/март 2020 г.

Основател на изданието

ВЕСЕЛИН ЙОСИФОВ

С особени заслуги за списването
на вестник „За буквите – О писменехъ“

ИЛИЯ ПЕХЛИВАНОВ

Главен редактор

Доц. ДИАНА СТОЯНОВА

Съредактор

Д-р ХРИСТО ХРИСТОВ

Редактор и коректор

СВЕТА ДЕКОВА

Графично оформление, редактиране и илюстрации

АНТОАНЕТА СЪРНЕВСКА

МЕЖДУНАРОДЕН РЕДАКЦИОНЕН КОМИТЕТ

Съпредседатели

Проф. СТОЯН ДЕНЧЕВ, проф. ИРЕНА ПЕТЕВА

ДЖУЗЕПЕ ДЕЛ' АГАТА, ВЛАДИМИР ВАВРЖИНЕК,
ВАСЯ ВЕЛИНОВА, РАДОСЛАВ ВЕЧЕРКА, МАРЧЕЛО ГАРЗАНИТИ,
ДИМИТРИОС ГОНИС, ВАСИЛ ГЮЗЕЛЕВ, АКСИНИЯ ДЖУРОВА,
ИВАН ДОБРЕВ, НЕВЯНА ДОНЧЕВА-ПАНАЙОТОВА, АНТОН ДОНЧЕВ, НАДЕЖДА ДРАГОВА,
РУМЯНА ЗЛАТАНОВА, ДИМИТЪР ИВАНОВ, ИЛИЯ ИЛИЕВ, МАРИЯ ЙОВЧЕВА,
НЕДЯЛКО ЙОРДАНОВ, ИГОР КАЛИГАНОВ, КАЛИНА КАНЕВА, ДИМИТЪР КЕНАНОВ,
РУМЯНА КОНЕВА, МЕРСИЯ МАКДЕРМОТ, РОЛАНД МАРТИ, ПРЕДРАГ МАТЕИЧ,
ФЛОРИАН МЕСНЕР, ХАЙНЦ МИКАС, АЛЕКСАНДЪР НАУМОВ, СВЕТАЛИНА НИКОЛОВА,
КОНСТАНТИНОС НИХОРИТИС, ДМИТРИЙ ПОЛИВЯННИЙ, ГЕОРГИ ПОПОВ,
ЦВЕТИ РАДЕВА, ЮРИЙ РОСТОВЦЕВ, ТАТЯНА СЛАВОВА, МАРИНА СМОЛЯНИНОВА,
ХРИСТО ТЕМЕЛСКИ, ФРАНСИС ТОМСЪН, ГЕРГИНА ТОНЧЕВА,
АННА-МАРИЯ ТОТОМАНОВА, ХРИСТО ТРЕНДАФИЛОВ, АНАТОЛИЙ ТУРИЛОВ,
ХИЛЕ ФАЙ, УИЛЯМ ФЕДЕР, КРИСТИАН ХАНИК, ПЕТЕР ШРАЙНЕР

Съдейници

Красимира Александрова, Светлозар Елджеров, Ваня Аврамова, Ралица Йотова,
Анжела Димчева, Евелина Здравкова, Симона Душева, Виктория Цветкова

Университетска младежка академия за управление на знания

Компютърна лаборатория „Джон Атанасов“

Институт за информация и сигурност

ИЗДАТЕЛСТВО „ЗА БУКВИТЕ – О ПИСМЕНЕХЪ“

www.unibit.bg • www.zabukvite.org

Научен секретар

ЕВГЕНИЯ ВАСИЛЕВА

София, 1784, бул. „Цариградско шосе“ № 119

e-mail: info@zabukvite.org

Печатница

АСКОНИ - ИЗДАТ

Идеята за възстановяването на експозицията „Картографският образ на Странджа през вековете“ печели все по-широка институционална и обществена подкрепа. Една от най-старите кооперации в Тракия – Потребителска кооперация „Съгласие“ – Свиленград, учредена от тракийци през 1919 г. в Одрин, заяви участие с дарение във възстановяването на първата картографска експозиция „на открито“ в историческата местност Петрова нива в Странджа.

С този акт потомците на Свиленградския и Одринския район на VII революционен окръг показаха, че пазят историческата памет на дедите си и помнят Конгреса, проведен на Петрова нива (Странджанското Оборище). Решението на кооперацията отразява желанието на 150-членния ѝ състав, а направеният избор за дарението е пос-

лание – избрана е картата на **Българската екзархия в нейните граници (1870 – 1912)**. Тя припомня духовните граници и землището на провъзгласената преди 150 години самостоятелна българска църква.

Първата картографска експозиция „на открито“, която се очаква да бъде завършена до края на тази година, включва 12 тематично подбрани карти от европейските архиви и картографски колекции. Те са издирени, обработени и се експонират в размер 140/160 см. Картите са изпълнени на метални плоскости – предвид суровите зимни условия по билото на вътрешна Странджа.

Експозицията започва с най-старата карта на Тракия, чийто оригинал е изработен от Клавдий Птолемей през II в., и завършва със съвременна-

та европейска туристическа карта на Странджа, удостоена със сертификат № 0001/1.12.2017 за качество на картографски продукт. Той е издаден от Българската картографска асоциация – национален представител в Международната картографска асоциация (ICA).

Проектът се изпълнява от Международния търговски и културен център Геопан в сътрудничество с община Малко Търново – Исторически музей „Проф. Ал. Фол“. По данни на музея, историческата местност Петрова нива и музейната експозиция се посещават годишно от близо 3000 души.

Предвижда се копие на дарената от Потребителска кооперация „Съгласие“ – Свиленград, карта да бъде експонирана и на определено място в града.

Д-р Стефан Пејков